

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 68ον - Τεύχος 2ον

Καλή Σαρακοστή

Μάρτιος - Απρίλιος 2019

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Εκδόσεων της 'Επικοινωνιακής και Μορφωτικής
Υπηρεσίας της 'Εκκλησίας της Ελλάδος
ΕΚΔΟΤΗΣ: 'Ο Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: 'Ο Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Άλέξανδρος 'Ι. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΤΡΟΠΗ 2017-2018 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ: Μιχαήλ Τρίτος, καθηγητής ΑΠΘ. Αρχιμ. Βαρθολομαίος 'Ιατρίδης, Αρχιμ. Βαρνάβας Λαμπρόπουλος, Πρωτ. Νικόλαος Λουδοβίκος (καθ/τής ΔΕΑΣΘ), Πρεσβ. Χρήστος Κούρτης και Αρχιμ. 'Εφραίμ Τριανταφυλλόπουλος – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΎΛΗΣ: Ζαμπία Άγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Άλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Άγριμάκη, Κων. Χολέβας και 'Εμμανουήλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Άγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Αποστολική Διακονία της 'Εκκλησίας της Ελλάδος – 'Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Χ. Κωβαίος, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρουονέρι Άττικής, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμή τεύχους 1 € (για όσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Άθηνās 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 18.25.298, Fax: 211 18.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Φωτογραφίες έξωφύλλου και τεύχους: 'Η κυρα-Σαρακοστή

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τών συνεργατών νά μίν υπερβαίνουν τίς 350 λέξεις, όσον άφορά τήν πρώτη σελίδα, και τίς 420 λέξεις για κάθε μία άπό τίς σελίδες πού έπονται. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό Περιοδικό 'Εφημέριος δέν παρεμβαίνει στό γλωσσικό ιδίωμα τών άρθρογράφων του.

Δέν έπιτρέπεται ή άναδημοσίευση, ή άναπαραγωγή –όλική ή μερική– του περιεχομένου του περιοδικού 'Εφημέριος καθ' οιονδήποτε τρόπο. Έπιτρέπεται μόνον ή παράθεση άποσπασμάτων άποκλειστικώς για έπιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ άναφορά της πηγής προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 68ον

Μάρτιος - Απρίλιος 2019

Τεύχος 2ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εισοδικόν	3
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΛΟΡΟΦΣΚΥ	
Τό μυστήριο τοῦ θανάτου καί ἡ λύτρωση.....	4
ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Τρίτη τῆς Α΄ Ἑβδομάδας τῶν Νηστειῶν.....	6
Πρωτ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Πῶς προσεγγίζουμε τήν Καινή Διαθήκη ὡς Γραφή τῆς Ἐκκλησίας; (β).....	10
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Ὁ 127ος Ψαλμός στην Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου	13
Πρωτ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
Βασικά θέματα τῆς κατήχησης. Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας	18
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Οἱ δίκαιοι καί οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας σέ ἐσχατολογική προοπτική.....	20
ΑΓΓΕΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ	
Κυριακή Α΄ Νηστειῶν Ὁρθοδοξίας.	24
Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή Γ΄ Νηστειῶν (Σταυροπροσκυνησεως)	26
Ἀρχιμ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΘΩΜΑ	
Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οἰκονομία (Β΄).....	28
Ἀρχιμ. ΒΑΡΝΑΒΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Δικηγόρος, γιατρός ἢ πατέρας;.....	31
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
«...σπήλαιον ληστῶν» (Λκ. 19,45), ἐκδίωξη ἐμπόρων.....	34
Πρωτ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ	
Ἔφεσος	37
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΠΡΟΥ	
Ἐπαναστατική περίοδος (1821-1829).....	40
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ	
Ἀποστολικοί Κανόνες (κβ΄)	42
ΖΑΜΠΙΑΣ ΑΓΡΙΜΑΚΗ	
Ἡ ποίηση στόν καιρό τῶν μηχανῶν (β).....	44
Βιβλιοπαρουσίαση	46
Ἐφημεριακά	48

Τό ἔθιμο τῆς κυρα-Σαρακοστής σχετίζεται μέ τήν τελετουργική μέτρηση τοῦ χρόνου ἀπό τήν Καθαρά Δευτέρα μέχρι τό Μέγα Σάββατο. Ἡ κυρα-Σαρακοστή ἔχει τή μορφή γυναικάς συνήθως μέ κεφαλόδεσμο, χωρίς στόμα, μέ σταυρωμένα χέρια, καί ἑπτά πόδια. Τήν ἔφτιαχναν ἀπό ἀπλό ζυμαρι μέ πολύ ἀλάτι, ἤ ἀπό πανί γεμισμένο μέ πούπουλα, ἤ ἀπλῶς τή ζωγράφιζαν σέ χαρτί, καί τήν κρεμοῦσαν σέ κάποιο σημείο τοῦ σπιτιοῦ. Ἡ ἀπεικόνισή της ἔχει σαφεῖς συμβολισμούς: ὁ κεφαλόδεσμος ὑπαινίσσεται τήν περισυλλογή καί τήν ἀπόσυρση εἰς τά ἔνδον μετά τό ἀποκριάτικο ξεφάντωμα, τά σταυρωμένα χέρια ὑποδηλώνουν τήν προσευχή, ἡ ἔλλειψη στόματος τή νηστεία, καί τά ἑπτά πόδια τίς ἑπτά ἐβδομάδες μέχρι τήν Ἀνάσταση. Κάθε Σάββατο, ξεκινώντας ἀπό τό Σάββατο τῆς Α΄ Ἑβδομάδας τῶν Νηστειῶν, ἔκοβαν ἕνα πόδι. Σέ κάποιες περιοχές τῆς Ἑλλάδας, τό τελευταῖο πόδι, πού τό ἔκοβαν τό Μέγα Σάββατο, τό τοποθετοῦσαν μέσα στό ψωμί τῆς Ἀνάστασης ἤ μέσα σ' ἕνα ξερό σῦκο καί ὅποιος τό ἔβρισκε ἦταν καλότυχος γιά ὅλη τή χρονιά.

Σεβαστοί πατέρες,

Ἡ ἑορτή τοῦ Πάσχα, μέ τά κυρίαρχα γεγονότα τῆς θείας οἰκονομίας τοῦ Σταυροῦ-Πάθους καί τῆς Ἀναστάσεως, μᾶς θέτει ἐνώπιον τοῦ ζητήματος τοῦ θανάτου καί τῆς ζωῆς. Ἡ ἑορτή αὐτή, μέσα ἀπό τόν χιλιοειπωμένο ὕμνο: *Χριστὸς Ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισμένος ἀναδεικνύει* ὅτι τό μοναδικό πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ θάνατος.

Βεβαίως γύρω ἀπὸ αὐτὸ τό ζήτημα ἀναπτύχθηκαν ἀρκετές ἐρμηνεῖες στὸν χριστιανικό κόσμο. Ἡ ὀρθόδοξη θεολογία τό ἐρμήνευσε μέ βάση τὴ διάκριση πού προκύπτει μέσα ἀπὸ τίς λέξεις-ὄρους *κτιστό - ἄκτιστο*.

Ἄκτιστος εἶναι ὁ Θεός καί κτιστό εἶναι ὅ,τι ἐννοοῦμε συνήθως μέ τὴ λέξη *κόσμος*. Γιά τόν λόγο αὐτὸ στή θεολογία τὴν ὀρθόδοξη δέν προτιμᾶται ἡ λέξη *κόσμος* ἀλλὰ ἡ λέξη *κτίση*. Στὴν κτίση περιλαμβάνεται ὅλος ὁ ὕλικός «κόσμος», ὁ ἀνθρώπος καί τό περιβάλλον.

Ὅ,τι εἶναι ἄκτιστο φέρει ἀφ' ἑαυτοῦ τὴ ζωὴ, ὅ,τι εἶναι κτιστό εἶναι ἐξ ὑπαρχῆς θνητό καί φθαρτό. Τό κτιστό δέν ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ ζωὴ. Γιά νὰ ζήσει τό κτιστό, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τό ζωοποιήσῃ τό ἄκτιστο.

Ἡ ὀρθόδοξη θεολογική παράδοση παράγει μιὰ συγκεκριμένη ἀνθρωπολογία, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ σέ συγκεκριμένο τρόπο ζωῆς, ἤθος, φρόνημα, πού ἀπέχει παρασάγγας ἀπὸ τίς ἄλλες χριστιανικές ἐρμηνεῖες, πολλῶ δέ μᾶλλον ἀπὸ τίς ἐρμηνεῖες τῶν διαφόρων θρησκειῶν.

Οἱ ὄροι *κτιστό - ἄκτιστο* συνεπάγονται συνταρακτικές ὑπαρξιακές συνέπειες γιά τόν ἀνθρώπο. Ὅποιος ἀγνοεῖ τὴ σημασία των, ἀναπαράγει τό ἀδιέξοδο τῶν πρωτοπλάστων, μέ τὴ διαφορά ὅτι ἡ ἐνσάρκωση καί ἡ Ἀνάσταση τοῦ Θεοανθρώπου ἀντιμετώπισε τὴν προπρωτική ἀτέλεια στό ἐπίπεδο τῆς φύσεως ὅχι ὅμως στό ἐπίπεδο τῆς θελήσεως. Γιά τόν λόγο αὐτό, ὅλοι οἱ ἀνθρώποι θά ἀναστηθοῦν, ἄλλοι *εἰς κρίσιν* καί ἄλλοι *εἰς ζωὴν αἰώνιον* (1ω. 5, 25). Θά ἀναστηθοῦν στό ἐπίπεδο τῆς φύσεως, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ βούλησή τους, ἀλλὰ ἂν θά ζήσουν τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ ὡς κρίση-κόλαση ἢ ὡς ζωὴ, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέλησή τους (Ἁγίου Νικολάου Καβάσιλα, *Εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν καὶ περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς Λόγος Β'*, 34-35).

*Καλό Πάσχα
Ἀλέξανδρος Κατσιάρας
Διευθυντῆς Σύνταξης*

Γεωργίου Φλορόφσκυ

Τό μυστήριο τοῦ θανάτου καί ἡ λύτρωση

Ὁ θάνατος ἐνέχει μέσα του μιά δυνατότητα ἀναστάσεως. Ὁ προορισμός τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νά πραγματοποιηθεῖ μόνο μέσα στήν ἀνάσταση, καί μέσα στή γενική ἀνάσταση. Ἀλλά μόνο ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου μας ἀναζωγονεῖ τήν ἀνθρώπινη φύση καί καθιστᾷ δυνατή τή γενική ἀνάσταση. Ἡ δυνατότητα τῆς ἀναστάσεως, πού εἶναι ἐγγενής μέσα σέ κάθε θάνατο, ἔγινε πραγματικότητα μόνο ἐν Χριστῷ, πού εἶναι ἡ «ἀπαρχή τῶν κοιμημένων» (Α΄ Κορ. ιε΄ 20).

Ἡ λύτρωση πάνω ἀπ' ὅλα εἶναι ἀπαλλαγή ἀπό τό θάνατο καί τή φθορά, ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τή «δουλεία τῆς φθορᾶς» (Ρωμ. η΄, 21) [...]. Ἡ ὀλοκλήρωση τῆς λυτρώσεως εἶναι «ἐν τῇ ἀναστάσει». Ἡ λύτρωση θά ὀλοκληρωθεῖ στή γενική ἀνάσταση ὅποτε «ἔσχατος ἐχθρός καταργεῖται, ὁ θάνατος» (Α΄ Κορ. ιε΄, 26). Ἀλλά ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐνότητάς μέσα στήν ἀνθρώπινη φύση εἶναι δυνατή μόνο ὕστερα ἀπό μιά ἀποκατάσταση τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τό Θεό. Ἡ ἀνάσταση εἶναι δυνατή μόνο ἐν τῷ Θεῷ. Ὁ Χριστός εἶναι ἡ Ἀνάσταση καί ἡ Ζωή. «Ἄν ὁ ἄνθρωπος δέν εἶχε ἐνωθεῖ μέ τό Θεό, δέ θά μπορούσε ποτέ νά εἶχε γίνει μέτοχος τῆς ἀφθαρσίας», λέγει ὁ ἅγ.

Εἰρηναῖος. Ἡ ὁδός καί ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως ἀποκαλύπτεται μόνο διά τῆς Σαρκώσεως τοῦ Λόγου. Ὁ ἅγ. Ἀθανάσιος ἐκφράζει αὐτή τήν ἄποψη μέ ἀκόμα μεγαλύτερη ἔμφραση. Τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ δέ θά ἐπέτρεπε «ὥστε τά δημιουργήματα πού κάποτε εἶχαν πλασθεῖ λογικά καί εἶχαν μεθέξει τοῦ λόγου, νά καταστρέφονταν καί νά ξαναγυρίζαν στήν ἀνυπαρξία ἐξ αἰτίας τῆς φθορᾶς» Ἡ παράβαση τοῦ νόμου καί ἡ ἀπειθεια δέν κατάργησαν τήν ἀρχική πρόθεση τοῦ Θεοῦ. Ἡ κατάργηση ἐκείνης τῆς προθέσεως θά εἶχε θίξει τήν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ. Ἀλλά ἡ ἀνθρώπινη μετάνοια ἦταν ἀνεπαρκής. «Ἡ μετάνοια δέν ἀπαλλάσσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τήν κατάσταση τῆς φύσεως (μέσα στήν ὁποία ξανακύλησε μέ τήν ἁμαρτία), διακόπτει μονάχα τήν ἁμαρτία». Γιατί ὁ ἄνθρωπος δέν ἁμάρτησε μόνο, ἀλλά καί ἔπεσε στή φθορά. Κατά συνέπεια, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ κατέβηκε καί ἔγινε ἄνθρωπος, προσέλαβε τό σῶμα μας, γιά νά ἐπιστρέψει πάλι στήν ἀφθαρσία τούς ἀνθρώπους, πού στρέφονταν πρός τή φθορά, καί νά τούς ζωοποιήσει ἀπό τό θάνατο μέ τήν ἰδιοποίηση τοῦ σώματός του καί τή χάρι τῆς Ἀναστάσεως «ἐξαφανίζων τόν θάνατον ἀπ' αὐτῶν ὡς καλάμην ἀπό πυρός»

*Γεώργιος Φλορόφσκυ, *Δημιουργία καί Ἀπολύτρωση*, μτφ. Παναγιώτης Κ. Πάλλης, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 1983, σ. 123-124 (ἀπόσπασμα).

[Άγ. Ἀθανάσιος, *Περὶ Ἀναστάσεως* 6-8, PG 25, 105]. Ὁ θάνατος ἐκκεντρίστηκε στό σῶμα, γι' αὐτό ἡ ζωὴ πρέπει νά ἐκκεντρισθεῖ ξανά στό σῶμα, γιά νά μπορέσει τό σῶμα νά ἀποβάλλει τή φθορά καί νά ντυθεῖ τή ζωή. Ἀλλιῶς τό σῶμα δέν θά ἀναστηθεῖ. «Ἄν ὁ θάνατος κρατιόταν μακριά ἀπό τό σῶμα μέ μιά ἀπλή μόνο προσταγή, αὐτό θά ἐξακολουθοῦσε καί πάλι νά παραμένει θνητό καί φθορτό, σύμφωνα μέ τή φύση τῶν σωμάτων μας. Ἀλλά γιά νά μή γίνει τοῦτο, τό σῶμα ντύθηκε τόν ἀσώματο Λόγο τοῦ Θεοῦ, κι ἔτσι δέ φοβᾶται πιά οὔτε τό θάνατο οὔτε τή φθορά, γιατί ἔχει ὡς ἔνδυμα τή ζωή, καί ἡ φθορά ἀφανίστηκε μέσα του» [PG 44, 126· PG 28, 143· πβ. *Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος* 2, 66, PG 26, 298]. Ἔτσι, κατὰ τόν ἅγ. Ἀθανάσιο, ὁ Λόγος ἔγινε σάρκα, γιά νά καταργήσει τή φθορά μέσα στήν ἀνθρώπινη φύση. Ἐν τούτοις, ὁ θάνατος νικήθηκε ὄχι μέ τήν ἐμφάνιση τῆς Ζωῆς μέσα στό θνητό σῶμα, ἀλλά μᾶλλον μέ

τόν ἐκούσιο θάνατο τῆς Σταυρωμένης Ζωῆς. Ὁ Λόγος σαρκώθηκε γιά νά πεθάνει, τονίζει μέ ἔμφραση ὁ ἅγ. Ἀθανάσιος. «Γιά νά δεχθεῖ τό θάνατο Αὐτός εἶχε ἕνα σῶμα», καί μόνο μέ τό θάνατό Του ἦταν δυνατή ἡ ἀνάσταση [*Περὶ Ἐνανθρωπήσεως* 21, σ. 133· 9, σ. 112· *Κατὰ Ἀρειανῶν Λόγος* 2, 62-68· σ. 289-292].

Ὁ ἔσχατος λόγος γιά τό θάνατο τοῦ Χριστοῦ πρέπει νά ἀναζητηθεῖ στή θνητότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Χριστός θανατώθηκε, ἀλλά πέρασε μέσα ἀπό τό θάνατο καί νίκησε τή θνητότητα καί τή φθορά. Προκάλεσε τόν ἴδιο τό θάνατο. Μέ τό θάνατό Του καταργεῖ τή δύναμη τοῦ θανάτου. «Τό βασίλειο τοῦ θανάτου καταργεῖται μέ τό θάνατό Σου, Δυνατέ». Καί ὁ τάφος γίνεται ἡ ζωοδότρα «πηγή τῆς ἀναστάσεώς μας». [...] Στό θάνατο τοῦ Χριστοῦ, ὁ ἴδιος ὁ θάνατος ἀπέκτησε μιά καινούρια σημασία καί σπουδαιότητα. «Μέ τό θάνατο ὁ Χριστός πάτησε τό θάνατο».

Τρίτη τῆς Α΄ Ἑβδομάδας τῶν Νηστειῶν

Α΄ Ἀνάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ: Γεν α΄ 14-23
Ἡ δημιουργία τῶν οὐρανίων σωμάτων
καί τῶν ζώωνΚαθηγητοῦ Μιλτιάδου Κωνσταντίνου
Ἄρχοντος Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Τὰ βιβλία *Γένεσις* καί *Ἡσαΐας* ἀποτελοῦν τά προσφιλέστερα ἀναγνώσματα ἀπό τήν *Παλαιά Διαθήκη*, καθώς τό πρῶτο ἀναφέρεται στά μεγάλα θέματα πού ἀπασχόλησαν τούς χριστιανούς ὄλων τῶν ἐποχῶν, ὅπως δημιουργία τοῦ κόσμου, προέλευση τοῦ κακοῦ καί ἐπαγγελίες πρὸς τούς προπάτορες τοῦ βιβλικοῦ Ἰσραήλ, ἐνῶ τό δεύτερο, ἐκτός ἀπό τίς ὑψηλές θεολογικές ἰδέες καί διδασκαλίες, περιέχει τίς σπουδαιότερες μεσσιανικές ἐξαγγελίες πού περιγράφουν μέ γλαφυρές εἰκόνες καί ζωηρά χρώματα τή μορφή τοῦ ἀναμενόμενου λυτρωτῆ. Γιὰ τόν λόγο προφανῶς αὐτόν, κατὰ τούς Ἑσπερινούς τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία, σύμφωνα μέ ἀρχαία παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦσε τήν περίοδο προετοιμασίας τῶν κατηχουμένων γιά τό Βάπτισμα, διαβάζονται διαδοχικά περικοπές ἀπό τά βιβλία αὐτά, προκειμένου οἱ ὑποψήφιοι χριστιανοί νά προετοιμαστοῦν γιά τό νέο ξεκίνημα τῆς ζωῆς τους. Ἔτσι, κατὰ τόν Ἑσπερινό τῆς Τρίτης τῆς πρώτης Ἑβδομάδας τῶν Νηστειῶν συνεχίζεται ἡ ἀνάγνωση τοῦ βι-

βλίου τῆς *Γενέσεως* μέ τήν περικοπή α΄ 14-23, πού ἀναφέρεται στήν τέταρτη καί στήν πέμπτη “μέρα” τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ βιβλικός συγγραφέας, ἀφοῦ ἔχει προτάξει κατὰ τήν ἀφήγησή του τή δημιουργία τοῦ χρόνου, ὥστε τίποτα ἀπό ὅσα ὑπάρχουν στόν κόσμο νά μήν ἔχει δημιουργηθεῖ ἐκτός χρόνου, ὁπότε νά μή μπορεῖ νά ἐγείρει ἀξιώσεις νά λατρεύεται ὡς θεότητα, καί ἀφοῦ ἔχει ἀφηγηθεῖ τή διαμόρφωση τοῦ χώρου, ἐντός τοῦ ὁποίου θά τοποθετηθοῦν ὅλα τά δημιουργήματα, συνεχίζει τήν ἀφήγησή του μέ τήν περιγραφή κατὰ τήν τέταρτη “μέρα” τῆς ἐμφάνισης τῶν οὐρανίων σωμάτων (α΄ 14-19). Ἀναφερόμενος ὁ βιβλικός συντάκτης στή δημιουργία τους, ἐγκαταλείπει γιά λίγο τό αὐστηρά τυποποιημένο σχῆμα τῆς περιγραφῆς πού ἀκολουθεῖ συνήθως καί γίνεται περισσότερο ἀναλυτικός. Σύμφωνα μέ τούς στχ 14-15 οἱ «φωστῆρες» ἐμφανίζονται, ὕστερα ἀπό θεία προσταγή, στό στερέωμα μέ σκοπό νά διαχωρίζουν ἀνάμεσα στή μέρα καί στή νύχτα, νά καθορίζουν τίς ἐποχές καί

νά φωτίζουν τή γῆ. Σύμφωνα μέ τούς στχ 16-18 κατασκευάζονται καί τοποθετοῦνται στό στερέωμα ἀπό τόν Θεό μέ ἀνάλογο σκοπό· νά κυριαρχοῦν στήν ἡμέρα καί στή νύχτα, νά φωτίζουν τή γῆ καί νά διαχωρίζουν ἀνάμεσα στό φῶς καί στό σκοτάδι. Ὁ λόγος τῆς ἀναλυτικῆς περιγραφῆς τοῦ ρόλου τῶν οὐρανίων σωμάτων καθίσταται προφανῆς, ἄν λάβει κανεῖς ὑπόψη πόσοι ἄνθρωποι ἀκόμα καί σήμερα πιστεύουν στήν ἐπιρροή πού ὑποτίθεται ὅτι τά ἄστρα ἀσκοῦν στήν καθημερινότητά τους. Μέ τόν ἀκριβή καί κατ' ἐπανάληψη καθορισμό τοῦ ρόλου τους, ἡ βιβλική παράδοση δηλώνει μέ κατηγορηματικό τρόπο ὅτι τά οὐράνια σώματα εἶναι ἀπλά δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ μέ αὐστηρά καθορισμένο σκοπό καί δέν μποροῦν, ἐπομένως, οὔτε σάν θεότητες νά λατρεύονται οὔτε νά θεωρεῖται ὅτι ἀσκοῦν ὅποιαδήποτε ἐπίδραση στή μοῖρα καί στή ζωή τῶν ἀνθρώπων. Χαρακτηριστικό τῆς ἰδιαίτερης προσοχῆς, μέ τήν ὁποία προσεγγίζει τό θέμα του ὁ ἱερός συγγραφέας, εἶναι ὅτι ἀποφεύγει νά ἀναφέρει τά συνηθισμένα ἑβραϊκά ὀνόματα γιά τόν ἥλιο καί τή σελήνη, ἀλλά χρησιμοποιεῖ τούς τεχνικούς ὄρους «φωστήρ μέγας» (μεγάλο φωτεινό σῶμα) καί «φωστήρ ἐλάσσων» (μικρό φωτεινό σῶμα) ἀντίστοιχα. Στό πολιτισμικό περιβάλλον τοῦ Ἰσραήλ ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, ἡ θάλασσα θεωροῦνταν βέβαια θεότητες, ἀλλά ἡ θρησκευτική σημασία τους ἦταν σαφῶς κατώτερη ἀπό ἐκεῖνη τοῦ ἡλίου καί τῆς σελήνης. Τά ὀνόματα τῶν δύο αὐτῶν οὐρανίων σωμάτων, κοινά σέ ὅλες τίς σημιτικές γλῶσσες, ἦταν ταυτόχρονα καί θεϊκά ὀνόματα. Μέ τή χρήση,

λοιπόν, τεχνικῶν ὄρων ἀντί γιά τά ὀνόματα «ἥλιος» καί «σελήνη», ἀποκλείεται ὅποιαδήποτε παρανόηση στό θέμα αὐτό.

Μέ τήν ἴδια ἀπομυθευτική διάθεση περιγράφει στή συνέχεια (α' 20-23) ὁ βιβλικός συγγραφέας τή δημιουργία, κατά τήν πέμπτη "μέρα", τῶν θαλάσσιων ὀργανισμῶν καί τῶν πτηνῶν. Αὐτό γίνεται σαφές τόσο ἀπό τή διπλή ἀφήγηση, πού συνεχίζεται καί στήν ἐνότητα αὐτή καί πού ἀποκλείει κάθε δυνατότητα θεοποίησης ὅποιοιδήποτε θαλάσσιου ἢ ἰπτάμενου ὄντος, ὅσο καί ἀπό τήν ἐπισήμανση στόν στχ 21 ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε καί «τὰ κήτη τὰ μεγάλα». Ὁ συντάκτης, δηλαδή, δέν ἀρκεῖται νά δηλώσει ὅτι ὅλοι γενικά οἱ θαλάσσιοι ὀργανισμοί εἶναι δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά τονίζει ὅτι ἀκόμη καί τά «κήτη» προέρχονται ἀπό αὐτόν. Ἡ ἰδιαίτερη σημασία τῆς ἐπισήμανσης αὐτῆς γίνεται κατανοητή, ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ἡ λέξη τοῦ πρωτότυπου κειμένου, πού ἐδῶ ἀποδίδεται ὡς «κῆτος», ἀλλοῦ μεταφράζεται ὡς «δράκων» καί σημαίνει «φίδι» (Ἐξο ζ' 9,12· Δευ λβ' 33· Ψαλ ογ' 13) ἢ «κροκόδειλος» (Ιεζ κθ' 3· λβ' 2) καί γενικά κάθε τί θαλάσσιο καί ἐπικίνδυνο (Ψαλ ογ' 13· Ἰώβ ζ' 12), πού σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς προσωποποιοῦσε τίς ἀντίθεες δυνάμεις τοῦ χάους. Γιά τούς ἀρχαίους λαούς τῆς περιοχῆς τό νερό θεωρεῖτο σύμβολο τῆς κυριαρχίας τῶν ἀντίθεων δυνάμεων. Σέ ὅλες τίς μυθολογίες τοῦ πολιτισμικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἰσραήλ ἀναφέρονται μάχες διάφορων θεοτήτων μέ ὑδάτινα τέρατα, τά ὁποῖα οἱ θεοί νικοῦν καί ἀπό τά κομμάτια τους δημιουργοῦν τόν κόσμο. Σύμφωνα μέ τό βαβυλωνιακό ἔπος

Ἐνούμα ἐλῖς, ὁ δημιουργός του κόσμου θεός Μαρδούκ παλεύει μέ τό κῆτος Τιαμάτ καί ἀφοῦ τή σκοτώνει, τρυπάει μέ τό κοντάρι του τά μάτια της, ὥστε νά ρεῦσουν οἱ ποταμοί Τίγρης καί Εὐφράτης, διαμορφώνει τά στήθη της σέ ψηλά βουνά καί γενικά ὅλα τά μέλη της σέ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου. Κατατάσσοντας, λοιπόν, ὁ βιβλικός συγγραφέας ἀκόμη καί τά κήτη στά δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ἀποκλείει ὁποιαδήποτε ἀναλογία τῆς βιβλικῆς ἀφήγησης γιά τή δημιουργία μέ τίς κοσμογονίες τοῦ πολιτισμικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ἰσραήλ, οὐσιῶδες στοιχεῖο τῶν ὁποίων συνιστᾷ ἡ πεποιθήση ὅτι θεοί καί κόσμος ἀποτελοῦνται ἀπό τήν ἴδια οὐσία. Σέ ἀντίθεση μέ τίς μυθολογικές αὐτές ἀφηγήσεις, στή Γραφή δημιουργός καί δημιουργία εἶναι δύο ἐντελῶς διάφορες κατηγορίες μέ στοιχεῖο σχέσης μεταξύ τους τόν θεῖο λόγο, πού ὡς δημιουργικός δίνει μορφή στήν ἄμορφη ὕλη. Ἡ πέμπτη “μέρα” τῆς δημιουργίας ὁλοκληρώνεται μέ τή θεία εὐλογία γιά αὐξηση καί πλήθυνση τῶν ὑδροβίων ὀργανισμῶν καί τῶν πτηνῶν.

Ἀπό τό σύνολο τῶν βιβλικῶν περικοπῶν πού ἀναφέρονται στή δημιουργία τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐνότητα Γεν α΄ 1-β΄ 4α, παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον, καθῶς σ’ αὐτήν τόσο ἡ γλῶσσα τῆς περιγραφῆς, μέ τή χρήση τεχνικῶν ὄρων, ὅσο καί ὁ τρόπος τῆς δημιουργίας, μέ τή διαδοχική ἐμφάνιση τῶν ὄντων, παρασύρει εὐκολα τόν ἐρμηνευτή στόν πειρασμό τῆς σύγκρισης τοῦ περιεχομένου τῆς περικοπῆς μέ τά πορίσματα τῆς σύγχρονης ἐπιστημονικῆς ἔρευνας. Ἔτσι, εὐκολα θά μπορούσε, γιά παράδειγμα,

νά ἐρμηνευθεῖ ὁ ὅρος «ἡμέρα» τοῦ κειμένου ὡς ἀναφορά σέ μεγάλα χρονικά διαστήματα, προκειμένου νά συμβιβαστοῦν οἱ σύγχρονες ἐπιστημονικές θεωρίες μέ τή βιβλική ἀφήγηση. Ἄν καί ἀπό τή συνάφεια καί τό φραστικό τοῦ κειμένου προκύπτει σαφῶς ὅτι στή σκέψη τοῦ συγγραφέα ὑπάρχει ἡ 24ωρη ἡμέρα καί ὄχι κάποιον ἀκαθόριστο χρονικό διάστημα, δέν εἶναι λίγιοι οἱ χριστιανοί πού βρίσκουν ἐλκυστική τήν ἰδέα μίας τέτοιας σύγκρισης. Στό ὑπόβαθρο τῆς ἰδέας αὐτῆς βρίσκεται ὁ φόβος μήπως ἡ παραδοχή πῶς οἱ σύγχρονες ἐπιστημονικές θεωρίες γιά τήν προέλευση τοῦ κόσμου ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τή βιβλική ἀφήγηση γιά τή δημιουργία, κλονίσει τήν ἀξιοπιστία τῆς Γραφῆς. Ὅμως ἡ ἀξιοπιστία τῆς Γραφῆς δέν προκύπτει ἀπό τήν ἐπιστημονικά ἢ ἱστορικά ἀντικειμενική περιγραφή τῶν γεγονότων, ἀλλά ἀπό τήν ὀρθή θεολογική ἐκτίμησή τους. Ὁ βιβλικός συγγραφέας δανεῖζεται σέ κάποια σημεία τῆς ἀφήγησής του τή γλῶσσα τῆς “ἐπιστήμης” τῆς ἐποχῆς του, ὄχι ὅμως γιά νά προσδώσει “ἐπιστημονικό” κῦρος στά γραφόμενά του, ἀλλά γιά νά ἐξυπηρετήσῃ καλύτερα τόν θεολογικό του στόχο. Ἐπιχειρεῖ, δηλαδή, νά ἐξηγήσῃ ὅτι τίποτε ἀπό ὅσα ὑπάρχουν στή φύση καί λατρεύονται ἀπό τοὺς διάφορους λαούς ὡς θεοί δέν ἀξίζει μίας τέτοιας τιμῆς, καθῶς τά πάντα ὑποτάσσονται στόν Θεό καί τίποτε στόν κόσμο δέν ἔχει αὐτόνομη ὑπόσταση. Κατά συνέπεια, ὁποιαδήποτε ἀπολογητικοῦ τύπου προσέγγιση τῆς σχετικῆς βιβλικῆς ἀφήγησης ὑποβαθμίζει τήν πραγματικά ἐπαναστατική γιά τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς θεολογική θεώρηση

τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καί ὀδηγεῖ σέ ἀδιέξοδα.

Σέ αὐτήν τή γραμμή σκέψης, ἄλλωστε, κινεῖται καί ἡ προσέγγιση τῆς συγκεκριμένης ἀφήγησης ἀπό τήν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Μέγας Βασίλειος, γιά παράδειγμα, σέ μία ἀπό τίς περίφημες ὁμιλίες του *Εἰς τήν Ἑξαήμερον* (Ὁμιλία Β', 3) ἀναφέρει χαρακτηριστικά: «Λέγοντας ἡ Γραφή "Στήν ἀρχή ὁ Θεός δημιούργησε τόν οὐρανό καί τή γῆ", πολλά ἀποσιώπησε· τό νερό, τόν ἀέρα, τή φωτιά καί τίς μεταβολές πού προκύπτουν ἀπ' αὐτά

... καί τά παρέλειψε ἡ ἀφήγηση, γιά νά γυμνάσει τόν δικό μας νοῦ, κάνοντάς μας ἀπό μικρές ἀφορμές νά ἀνακαλύψουμε τά ὑπόλοιπα». Καί γιά νά προλάβει τίς ὅποιες ἐνστάσεις συντηρητικῶν κύκλων τῆς ἐποχῆς του, πού ἀντιδρούσαν στήν ἔρευνα τῆς Γραφῆς μέ ἐπιστημονικά ἐργαλεῖα, σημειώνει στήν πρώτη ἀπό τίς ὁμιλίες του αὐτές: «Καθόλου δέν μειώνεται ὁ θαυμασμός γιά τά μεγαλεῖα τῆς δημιουργίας, ὅταν τυχόν βρεθεῖ ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο ἔγινε κάτι ἀπό ὅλα αὐτά τά ὑπέροχα πράγματα» (Ὁμιλία', 10).

80. Πῶς προσεγγίζουμε τὴν Καινὴ Διαθήκη ὡς Γραφὴ τῆς Ἐκκλησίας; (β)

Πρωτ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Κοιμήσεως Θεοτόκου Παλαιοῦ Φαλήρου,
Ἰ. Μ. Νέας Σμύρνης

(συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

ε) Ἡ ἱστορική μέθοδος καὶ οἱ προϋποθέσεις. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Διαφωτισμοῦ διαμορφώθηκε μιὰ κοσμοθεωρία προσανατολισμένη στὴ λογική, πού ἀποκλείει τὴ δυνατότητα τοῦ ὑπερβατικοῦ ἢ ὑπερφυσικοῦ καὶ ἔτσι περιορίζει ἀναγκαστικά τὸν ὀρίζοντα τοῦ μελετητῆ γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν ἀφηγήσεων τῆς Βίβλου. Ὑποθέσεις πού βασίστηκαν σὲ αὐτὴν τὴν προϋπόθεση εἶναι στὴν καλύτερη περίπτωση ἐπισηφαλεῖς.

Ὁ Γερμανὸς ἱστορικός τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου Μάρτιν Χέγκελ (1926-2009) συμβουλεύει τὸν μελετητῆ, ὅταν ἀσχολεῖται μὲ τίς ἱστορικές ἀφηγήσεις τῆς Καινῆς Διαθήκης, νὰ μὴ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν ἐκ τῶν προτέρων (a priori) τὴ μαρτυρία καὶ τὸ αἶτημα πού παρουσιάζονται σὲ αὐτὰ τὰ κείμενα, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ «ἀκούσει» ἀνοιχτά γιὰ ὅ,τι ἔχουν τὰ κείμενα νὰ ποῦν. Μιὰ τέτοια προσέγγιση προσυπολογίζει σοβαρὰ τὸ περιεχόμενο τῶν κειμένων -ὅσο παράξενο κι ἂν φαίνεται σὲ ἐμᾶς- καὶ προσπαθεῖ νὰ τὰ κατανοήσει στὸ ἐπίπεδο τῶν ἐγγενῶν ζητημάτων τους. Αὐτὸ περιλαμβάνει, ἐπίσης, τὴν ἀποδοχή, παρά τὴν ἄρνηση,

τῆς ἀξίωσής τους νὰ εἶναι κηρυγματικές ἱστορικές ἀναφορές.

στ) Ἀναγωγή στὴ θεία νομοτέλεια. Ὡστόσο, οἱ ἱστορικοί δὲν ἔχουν πρόσβαση στὴ θεία νομοτέλεια, πού εἶναι τόσο θεμελιώδους σημασίας γιὰ τίς βιβλικές ἀφηγήσεις, μιὰ νομοτέλεια ἔξω ἀπὸ τὸ κλειστὸ δίκτυο τῆς ἀντίληψης τῆς αἰτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος. Συνεπῶς, δὲν εἶναι ὅλα τὰ θέματα τῶν κειμένων προσιτά στον ἱστορικό, ὁ ὁποῖος ὀφείλει νὰ κρατᾶ ἕναν ἀνοιχτὸ ὀρίζοντα δεκτικότητας ὅσον ἀφορᾷ τὴ δυνατότητα τοῦ ὑπερβατικοῦ μέσα στὴν ἱστορία, καθὼς αὐτὸ δὲν συνεπάγεται τὴν ἀναστολὴ τῆς κριτικῆς ἀπόφανσης. Ἄλλωστε, μιὰ μέθοδος πού ἀποκλείει τὸ ὑπερφυσικὸ ἀπὸ τὴν ἀρχή, δὲν θὰ μᾶς ὀδηγήσει στὴν κατανόηση τῶν γραπτῶν κειμένων, πού βρίσκουν τὸν λόγο ὑπάρξεώς τους στὴ δραστηριότητα τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν ἱστορία.

ζ) Ἡ ἀπόρριψη τῆς ἱστορικο-κριτικῆς μεθόδου (δηλ. τῆς μεθόδου πού διερευνᾷ τὴν προέλευση τῶν κειμένων καὶ τὰ συσχετίζει μὲ ἄλλα κείμενα τῆς ἴδιας ἐποχῆς προκειμένου νὰ φτάσει στὸ ἀρχικό τους νόημα). Δὲν εἶναι μόνον κάποιιοι πολὺ συντηρητικοὶ μελετητές πού ἀπομα-

κρύνθηκαν από τήν κριτική μέθοδο, αλλά και πιο λογικοί, ακόμα και φιλελεύθεροι μελετητές, οι οποίοι αναγνωρίζουν ότι η μέθοδος αυτή, όπως κατά κανόνα ασκήθηκε, έχει εξαντλήσει σταδιακά τις δυνατότητές της. Παράλληλα, η απομάκρυνση από αποκλειστικά ιστορικά και θεολογικά ερωτήματα άρχισε αρκετά ήπια με τήν εφαρμογή των νέων μεθόδων και αρχών στη μελέτη της Αγίας Γραφής. Πρωταρχικά κάποιος σκέφτεται τήν κοινωνιολογία και τήν ανθρωπολογία, τή ρητορική και τήν αφηγηματική κριτική, και ειδικότερα τή νέα εκτίμηση της Αγίας Γραφής ως φιλολογικού έργου. Αν και αυτές οι νέες προσεγγίσεις δεν είναι κατ' ανάγκην αντίθετες στην ιστορική μελέτη της Αγίας Γραφής, μπορεί να γίνουν τέτοιες, εάν χρησιμοποιηθούν με τρόπο υπεραπλουστευτικό. Η εναλλακτική λύση για να εκτοπίσει τήν ιστορικο-κριτική μέθοδο είναι η αποκαλούμενη νέα φιλολογική κριτική προσέγγιση (new literary criticism), ή οποία -στην καθαρή μορφή της- είναι έχθρική προς τήν ιστορία, επιμένοντας στην κατανόηση του κειμένου ως ενός αυτόνομου κόσμου και ως αυστηρά ανεξάρτητου. Έδω η ιστορικότητα των γεγονότων δεν είναι πλέον σημαντική και ανοίγει τόν δρόμο για τόν τονισμό του «μηνύματος» της Αγίας Γραφής.

η) Η παρουσία της μετανεωτερικότητας. Η μετανεωτερικότητα αναφέρεται στην εποχή που ξεκινά από τά τέλη του 20ού αι. και χαρακτηρίζεται από τή διαμόρφωση ενός νέου τρόπου προσέγγισης της κοινωνίας, της ιστορίας, της τέχνης, κ.ά., ο οποίος απορρίπτει παραδοσιακές έννοιες και μεθόδους (π.χ., τήν έν-

νοια της αιτιότητας, του ανθρωπισμού, του ορθολογισμού). Έκ πρώτης όψews, η μετανεωτερικότητα σωστά επικρίνει τήν αδικαιολόγητη έμπιστοσύνη της νεωτερικότητας (δηλ. της περιόδου από τόν Διαφωτισμό μέχρι τά τέλη του 20ού αι.) στην ικανότητα της ανθρώπινης λογικής να φτάσει από μόνη της σε πλήρη αντικειμενική, εξαντλητική και απόλυτη αλήθεια. Όλες οι ανθρώπινες γνώσεις είναι αποσπασματικές και κλίνουν στην προοπτική του γνωρίζοντος [γνωστή]. Ακόμα και ο απόστολος Παύλος είχε επισημάνει ότι «τώρα βλέπουμε τά πράγματα θαμπά, σαν μέσα από καθρέφτη... τώρα γνωρίζω μόνο ένα μέρος...» (Α' Κορ 13,12). Αλλά είναι πάλι ανόητο να πάει κανείς τόσο μακριά, ώστε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν είναι δυνατή ή πραγματική γνώση και να αρνηθεί τήν ίδια τήν ιδέα της καθολικής αλήθειας. Θα πρέπει τουλάχιστον να προσπαθήσει να είναι όσο τό δυνατόν αντικειμενικός.

Γιά πολλούς που επηρεάζονται από τίς θεωρίες της μετανεωτερικότητας, τά κείμενα υπάρχουν μάλλον ως άφορμή για να αναδείξουν τά νοήματα που φέρνουν οι έρμηνευτές στα κείμενα. Η σημασία έπομένως έγκειται στόν αναγνώστη και όχι στο κείμενο. Η προσοχή στρέφεται πλέον πιο συχνά στόν αναγνώστη, στη διαδικασία της ανάγνωσης και στη δύναμη των αναγνωστών που επιβάλλουν τή σημασία τους στα κείμενα. Τό αποτέλεσμα ενός τέτοιου συμπεράσματος είναι ο ισχυρισμός ότι οι αναγνώστες έχουν ελάχιστες πιθανότητες να ακούσουν ότιδήποτε άλλο εκτός από τίς δικές τους προκατασκευασμένες σκέψεις

μποροῦν μόνο νά φανταστοῦν τί βλέπουν στό κείμενο. Ἔτσι, ὅμως, καταλήγουμε στήν ἀναπόφευκτη πραγματικότητα ἐνός πλήθους ἐρμηνειῶν, διαφορετικῶν μεταξὺ τους, οἱ ὁποῖες ἀναμένουν τή συγκατάθεση τῶν κοινωνιῶν γιά τήν ἀποδοχή, πού ὅμως δέν ἔχουν ἀντικειμενική βάση.

Σέ ὅλους τούς ἀνωτέρω ἰσχυρισμούς, στό αἴτημα γιά τό δικαίωμα τῶν κειμένων νά «ἀκουστοῦν» -δηλ. νά ἀναγνωστοῦν- στό πλαίσιο τῆς αὐτονομίας τῶν

κειμένων, στίς παρουσιαζόμενες «ἀκαταμάχητες ἀπόδειξεις» καί βεβαιότητες, ἀκόμη δέ καί στόν σκοταδιστικό φονταμενταλισμό, ἡ ὀρθόδοξη ἐρμηνευτική παράδοση λειτουργεῖ -πέρα ἀπό τίς ἱστορικές μεθόδους- μέ ἕναν μοναδικό τρόπο, τήν πίστη, καί διαμέσου αὐτῆς ἀφ' ἐνός μέν περιορίζεται ὁ ἐπισηφαλής χαρακτήρας τῆς ἱστορικής γνώσεως, ἀφ' ἑτέρου δέ ἔχει τήν ἐπιβεβαίωση τῆς ἐσωτερικῆς μαρτυρίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

ΓΙΑ ΠΕΡΑΙΤΕΡΩ ΜΕΛΕΤΗ:

Ἰω. Καραβιδόπουλος, «Νέες κατευθύνσεις στή Βιβλική Ἑρμηνευτική», στό *Βιβλικές Μελέτες Β'* (Βιβλική Βιβλιοθήκη, 16), Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2000, σ. 47-67. Χ. Καρακόλης, «Ἡ Καινοδιαθηκική ἐπιστήμη στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία καί θεολογία. Ἀνάγκη καί πρόκληση μιᾶς συνθέσεως», στό συλλ. ἔργο *Διακονία καί λόγος: Χαριστήριος τόμος πρός τιμῆν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος Χριστόδουλου*, Ἀθήνα: Ἀρμός 2004, σ. 53-76. I. Boxall, *SCM Studyguide to New Testament Interpretation*, London: SCM Press 2007.

Ὁ 127ος Ψαλμός «Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τόν Κύριον...» στήν Ἀκολουθία τοῦ Μυστηρίου τοῦ Γάμου

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ερώτηση: Στό Εὐχολόγιο πρὶν ἀπό τήν διά τοῦ «Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία...» ἐναρξῆ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Γάμου ψάλλεται ὁ 127ος Ψαλμός «Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τόν Κύριον...». Ἀπό πότε μαρτυρεῖται ἡ πράξη αὐτή καί ποιὰ ἡ σχέση τοῦ ἐν λόγῳ ψαλμοῦ μέ τό Μυστήριον τοῦ Γάμου;

π.Α.Β.

α) Ὁ ψαλμός «Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τόν Κύριον...» ὡς δομικό στοιχεῖο τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Γάμου μαρτυρεῖται ἀπό τόν 10^ο αἰ. στόν κώδικα Κρυπτοφέρρης G.b.VII¹. Ὁ κώδικας αὐτός διασώζει, ὅπως βεβαίως καί πολλά ἄλλα χειρόγραφα, τήν παράδοση τοῦ Βαρβερينوῦ Εὐχολογίου 336 (τέλη 8^{ου} αἰ.). Σύμφωνα μέ αὐτήν τήν παράδοση, ὁ Γάμος τελεῖται μετά τή θεία Λειτουργία καί οἱ νεόνυμφοι κοινωνοῦν ἀπό κρατηθέντα δῶρα². Συγκεκριμένα στό τέλος τῆς θείας Λειτουργίας καί πρὶν ἀρχίσει ἡ ψαλμωδία τοῦ εὐχαριστιακοῦ τροπαρίου «πληρωθήτω τό στόμα ἡμῶν...», εἰσέρχονται οἱ μελλόνυμφοι μπροστά στό θυσιαστήριον καί προσφέρουν στόν ἱερέα, ὅπως καί οἱ παράνυμφοι, «τάς εὐλογίας». Πρόκειται γιά τήν ἐπιβίωση ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ ἐθίμου, σύμφωνα μέ τό ὅποιο οἱ ἐρχόμενοι πρὸς γάμου κοινωνία προσέφεραν στόν θεό σιταρόπιττα, τήν ὁποία κατόπιν ἔτρωγαν, συνοδεύοντας

τή θρησκευτική αὐτή πράξη μέ τελετουργικό χορό γύρω ἀπό τόν οἰκογενειακό βωμό³.

Στόν χριστιανικό Γάμο «οἱ εὐλογίες», συνήθεια ἡ ὁποία μαρτυρεῖται καί σέ λειτουργικές πηγές τῆς Δύσης⁴, ἦταν προσφορές ἐλεημοσύνης, πού ἔδιναν οἱ παράνυμφοι καί οἱ μελλόνυμφοι ἤ ἐπρόκειτο γιά προσφορά δῶρων, κατά τήν ἀρχαία παράδοση τῆς προσφορᾶς ἀπαρχῶν⁵, ὡς ἔκφραση ἀναφορᾶς στή θεία Εὐχαριστία, στήν ὁποία καί συμμετεῖχαν οἱ νεόνυμφοι. Σ' αὐτό ἀκριβῶς τό σημεῖο, λαμβάνοντας ὁ ἱερέας τίς «εὐλογίες» ἀπαντοῦσε μέ τόν 127ο ψαλμό, πού περιέχει καί τίς μέ εὐχαριστιακό καί γαμήλιο περιεχόμενο φράσεις: «τοὺς πόνους τῶν καρῶν σου φάγεσαι» καί «εὐλογῆσαι σε Κύριος ἐκ Σιών, καί ἴδοις τὰ ἀγαθά»⁶.

β) Ἀπό τόν 11^ο αἰ., μέ παλαιότερη μαρτυρία αὐτή τῶν κωδίκων Coislin 213 καί Grattaferrata G.b.I.⁷, φαίνεται σαφέστα-

τα ή δυνατότητα τέλεσης του Ἀραβῶνα τόσο συναπτά, ὅσο καί διακριτά ἀπό τήν Ἀκολουθία τοῦ Στεφανώματος, μετά ἀκριβῶς τή θεία Λειτουργία. Εὐκρινέστερη σχετική ἀναφορά ὑπάρχει στόν Συναϊτικό κώδικα 966, τοῦ ΙΕ΄ αἰ. καί στόν κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν 668, ΙΣΤ΄ αἰ. «Δεῖ εἰδέναι, ὅτι ἐάν ἐστίν εὐλόγημα καί στεφάνωμα, ἡ μὲν εὐλόγησις γίνεται ἐν τῷ νάρθηκι (ἡ εἰς τὸ διακονικόν), ἡ δὲ στεφάνωσις ἐν τῷ ναῶ. Εἰ δὲ ἐν ἐκ τῶν δύο εἰς τὸν ναόν»⁸. Στόν κώδικα Coislin 213, τοῦ ΙΑ΄ αἰ., πού μνημονεύσαμε λίγο πρῖν, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς διάταξις: «Εἰ δὲ βούλονται ἐν ταυτῷ καί στεφανωθῆναι, εἰσέρχονται διὰ τοῦ μέσου ναοῦ, ἡγούμενοι μετὰ θυμιατοῦ καί λέγουσι ψαλμὸν ριζ΄ "Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον". Καί ἐλθόντες πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀπολύουσιν ἀλλήλων τὰς χεῖρας καί ἵστανται πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν ἀπόκεινται δὲ ἐν τῇ θείᾳ τραπέζῃ ποτήριον ἔχον προηγιασμένα καί στέφανα δύο καί ποτήριον ὑάλειον πλήρες οἴνου»⁹.

Ἀπὸ τῆ μελέτη καί ἄλλων χειρογράφων ἀντλοῦμε σημαντικές πληροφορίες περὶ τοῦ ὅτι ὁ 127ος ψαλμὸς καθιερῶνεται σιγά-σιγά ὡς ψαλμὸς πού ψάλλεται κατὰ τήν εἴσοδο τῶν μελλονύμφων στό κέντρο τοῦ Ναοῦ, ὅπως γίνεται σήμερα, ἢ πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, ὅπως παλαιότερα. Στόν κώδικα π.χ. Πάτμου 104, ΙΓ΄ αἰ., ἀναφέρεται τό ἐξῆς: «Εἰσπορευομένων (ἐν) τῷ ναῶ τῶν νεονύμφων, εὐλογεῖ ὁ ἱερεὺς καί ἄρχεται τὸν ψαλμὸν εἰς ἦχον πλ. δ΄. Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι... Καί εὐθύς ἄρχονται τὰ διακονικά...». Στόν Πάτμου 105, ΙΓ΄ αἰ., ὑπάρχει ἡ ἐξῆς

περιγραφή: «Εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν οἱ συναπτόμενοι, καί θυμιῶν ὁ ἱερεὺς ποιεῖ τὴν ἀρχὴν Ἐυλόγησον, δέσποτα. Εὐλογημένη ἡ βασιλεία. Καί ψάλλουσιν τὸν ριζ΄ ψαλμὸν. Καί τούτου ἀδομένου, ἐξέρχεται ὁ ἱερεὺς εἰς τοὺς νυμφίους καί θυμιᾷ τούτους, καί δοξάζουσιν οἱ ψάλλται, εἰσοδεύοντος τοῦ ἱερέως, ἀκολουθούτων τῶν νυμφίων, ἄχρι τῶν ἁγίων θυρῶν, καί παρίσταται ὁ μὲν ἀνὴρ εἰς τὸ δεξιὸν μέρος, ἡ δὲ γυνὴ εἰς τὸ ἀριστερόν, καί ἐπιδίδει αὐτοῖς ὁ ἱερεὺς κηρία ἄπτοντα πρὸς ἓνα, καί λέγει συναπτήν». Στόν Μεγίστης Λαύρας Θ28, ΙΕ΄ αἰ. σημειώνονται τά ἐξῆς: «Εἰσέρχονται οἱ νεονυμφιοί... καί ἀπαντᾷ αὐτοὺς ὁ ἱερεὺς καί θυμιᾷ τοὺς νεονύμφους, καί λέγει Ἐυλογημένη ἡ βασιλεία... καί οὕτως εἰσέρχονται διὰ τὸ μεσαίτατον τοῦ ναοῦ, ἡγούμενου τοῦ ἱερέως καί τῆς λαμπάδος καί λέγουσι ψαλμὸν ριζ΄». Τὰ χειρόγραφα Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας 1070 (207), ΙΣΤ΄ αἰ. καί Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος 849, ΙΖ΄ αἰ. ἐπισημαίνουν: «Καί ψάλλει τὸν ψαλμὸν οὗτος ὁ δὲ λαὸς ἐν ἐκάστῳ στίχῳ λέγει δόξα σοι ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι...».

γ) Ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης (†1429), πού εἶναι καί ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐρμηνευτὴς τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Γάμου, γνωρίζει ἄριστα τὴν περὶ τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ χειρόγραφη παράδοση. Καταγράφει μάλιστα τὴν τάξιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πού θέλει πιό σύντομη Ἀκολουθία καί σέ κάθε περίπτωση τὴν μετάληψιν τῶν νεονύμφων ἀπὸ «τὰ προηγιασμένα ἅγια», δῶρα δηλαδή πού κρατήθηκαν ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσα κατὰ τὴν ἴδια μέρα θεία Λειτουργία. Ὡς πρὸς τὸ θέμα μας

ὁ ἅγιος Συμεών γράφει ὅτι μετὰ τὴν τέλεση τοῦ Ἀρραβώνα «ἐν τῷ νάρθηκι, ἡ ἔνδον τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ» (PG 155, 508B), ὁ ἱερέας, ντυμένος τὴν ἱερὴ στολὴ του ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία ἀκόμη τοῦ Ἀρραβώνα (PG 155, 508 A), εἰσάγει τοὺς μελλονύμφους «διὰ μέσου τοῦ ναοῦ ἐν πολλοῖς μάρτυσιν πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, ὡς ἐνώπιον ἄγων τοῦ Θεοῦ, ἐπεὶ καὶ ἐν τούτῳ καθαροὶ συνάπτονται» (PG 155, 508B). Κατὰ τὴν πορεία αὐτὴ ψάλλεται ὁ πρὸς τοῦτο ἀρμόδιος ψαλμός (PG 155, 508B) «Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον». Ἐν τῷ μεταξύ ἤδη στὴν ἁγία Τράπεζα, κατὰ τὸν ἅγιο Συμεών, εἶναι τοποθετημένα «τὰ προηγιασμένα ἅγια, ὅτι ἐνώπιον Χριστοῦ γίνεται τὸ ἔργον» (PG 155, 508A) καὶ σέ εἰδικὸ παρατραπέζιο «ἐξ οἴνου ποτήριον τίθησι, τὸ καλούμενον οὕτω κοινὸν ποτήριον, τὴν ὁμοφροσύνην δηλοῦν καὶ κοινωνίαν βίου καὶ εὐφροσύνην» (PG 155, 508B).

δ) Στὴ σημερινὴ πράξι τὸ «Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον...» λέγεται πρὶν ἀπὸ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...», καὶ ἡ σχετικὴ λειτουργικὴ φυλλάδα κρατᾶ τὴν παλαιὰ παράδοση, ἡ ὁποία προβλέπει τὴ δυνατότητα τέλεσης τῶν δύο Ἀκολουθιῶν, Ἀρραβώνα καὶ Στεφανώματος, τόσο συναπτὰ, ὅσο καὶ σέ διαφορετικὴ ἡμέρα. Ἡ διάταξη γράφει: «Εἰ μὲν βούλονται ἐν ταύτῳ στεφανωθῆναι, παραμένουν ἐν τῷ Ναῶ καὶ ἄρχεται ἡ ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος. Εἰ δὲ μεθ' ἡμέρας βούλονται στεφανωθῆναι εἰσέρχονται ἐν τῷ Ναῶ ἐκ τοῦ νάρθηκος μετὰ κηρῶν ἀπτομένων, προπορευομένου τοῦ ἱερέως μετὰ θυμιατοῦ, καὶ ψάλλοντες τὸν ρκζ' (127) ψαλμόν. Μακά-

ριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον. Ὁ χορὸς ἐν ἐκάστῳ στίχῳ λέγει· Δόξα σοι, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι»¹⁰. Στὴν πράξι ὁμως αὐτὸ δὲν τηρεῖται. Ὁ ψαλμὸς λέγεται ἐνῶ τὸ ζευγάρι εἶναι ἤδη στὸ κέντρο τοῦ Ναοῦ καὶ ἡ εἰσόδευση τῶν μελλονύμφων καλύπτεται ἀπὸ τὸν Θεομητορικὸ ὕμνο «Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς...». Εἶναι προφανῶς νεότερη πράξι καὶ στηρίζεται στὸ ὅτι ὁ Γάμος πλαισιώθηκε ἀπὸ Θεομητορικοὺς ὕμνους, ἔνεκα τοῦ ὅτι ἡ Παναγία εἶναι Μητέρα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Θεωρεῖται δὲ καὶ προστάτις τῆς οἰκογενείας¹¹. Ἡ συμβολὴ τῆς ἄλλωστε στὸ διὰ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον τῆς ἀναδημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖο ὑπηρετεῖται καὶ ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου, ὑπῆρξε καθοριστικὴ.

Ὡς πρὸς τὸν γαμήλιο εἰσοδικὸ ψαλμὸ «Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον...», στὰ νεότερα χρόνια ὑπῆρξαν καὶ ἄλλες σκέψεις ὅσον ἀφορᾶ τὴ θέση τοῦ στίχου ἐν λόγῳ Ἀκολουθία. Ὁ Ἀμβρόσιος Σταυρινός, π.χ., ὡς εἰσοδικὸ στίχον Ἀκολουθία τοῦ Γάμου χρησιμοποιοῖ ἐκλογὴ διαφόρων ψαλμικῶν στίχων καὶ ὑποψαλμάτων σχετικῶν μετὰ τὴν οἰκογένεια, τοὺς ἀπογόνους, τὴν εὐσέβεια καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, πού πρέπει νὰ διακρίνουν τὸν χριστιανό. Ἀπὸ τὸν 1110, π.χ., ψαλμὸ «Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον» ἐπιλέγονται τρεῖς στίχοι, μετὰ τὸ κριτήριον ὅτι κάνουν λόγο γιὰ τὸν οἶκον καὶ τοὺς ἀπογόνους. Ἀπὸ τὸν 1270 ψαλμὸ ὁ Σταυρινός ἐπιλέγει τοὺς στίχους «Ἡ γυνὴ σου ὡς ἄμπελος εὐθηνούσα...», «Οἱ υἱοὶ σου ὡς νεόφυτα ἐλαίων...», «Εὐλογῆσαι σε Κύριος ἐκ Σιών, καὶ ἴδοις ἀγαθὰ»¹².

Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Κοζάνης κυρός Διονύσιος, στήν ἔκδοση τοῦ Ἀρχιερατικοῦ πού ἐπιμελήθηκε, μεταθέτει τόν ἐν λόγῳ ψαλμό ἀπό τήν ἀρχική του θέση ὡς εἰσοδικό ψαλμοῦ, στή θέση τῶν ἀντιφώνων. Πρωτότυπη ἀλλά ἱστορικά ἀδικαίωτη ἐπιλογή¹³. Κατά τόν μακαριστό ἐπίσης π. Κωνσταντῖνο Παπαγιάννη, ὁ ρκζ΄ ψαλμός διατηρεῖται στή θέση του ὡς εἰσοδικό τοῦ Γάμου, συνοδευόμενος ὁμως ἀπό εἰδικά τροπάρια στόν ἦχο καί τό μέτρο τοῦ «Οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ», πού μαρτυροῦνται ἀπό τόν κώδικα 668 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος¹⁴. Ὁ Ἰωάννης Φουντούλης, μακαριστός καθηγητής τῆς Λειτουργικῆς, στά Διαγράμματα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Γάμου μέ θεία Λειτουργία πλήρη, ἀλλά καί μέ κοινωνία ἀπό Προηγιασμένα Δῶρα πού προτείνει, σημειώνει ἰδίως γιά τήν πρώτη περίπτωση: «ὁ ἱερεὺς ἐνδύεται ὅλη τήν ἱερατική του στολή καί τελεῖ τήν προσκομιδή. Ἄν προηγείται ὁ ὄρθρος, μετά τό ἀπολυτίκιό κάνει τελεία ἀπόλυση. Οἱ μελλονύμφοι ἀναμένουν στόν νάρθηκα ἢ στό κάτω μέρος τοῦ ναοῦ, ὅπου τούς ὑποδέχεται ὁ ἱερεὺς καί τελεῖ τόν ἀρραβώνα, χωρίς τήν μεγάλη νεωτέρα εὐχή "Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τῷ παδί...". Κατά τήν ψαλμωδία τοῦ "Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον" (Ψαλμ. ρκζ΄), εἰσοδεύει μετά τῶν μελλονύμφων μέχρι τοῦ σολέως ἢ τοῦ μέσου τοῦ ναοῦ, ὅπου ἔχει εὐπρεπισθεῖ ἢ σχετική τράπεζα»¹⁵. Γιά τή δεύτερη δὲ περίπτωση γράφει: «Εἰσοδικός ψαλμός "Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον..." (Ψαλμ. ρκζ΄). Ἡ εἴσοδος γίνεται ἐν πομπῇ ἀπό τὸ νάρθηκα στόν κυρίως ναό, οἱ μελλονύμφοι

στέκονται πρό τῆς ὠραίας πύλης ("πρό τοῦ θυσιαστηρίου") καί οἱ ἱερεῖς, ἐνδεδυμένοι ὅλη τήν ἱερατική των στολή στά βημόθυρα. Στήν ἀγία τράπεζα ἀποκείνται οἱ στέφανοι "ποτήριον ἔχον προηγιασμένα" καί κοινόν ποτήριον οἴνου»¹⁶.

ε) Ἀπό τὰ παραπάνω διαπιστώνεται ὅτι ὁ 127ος ψαλμός ἐντάχθηκε στήν Ἀκολουθία τοῦ Γάμου τόν 10^ο αἰ., ἀρχικά ὡς ἀπάντηση τοῦ ἱερέα στήν προσφορά ἀπαρχῶν, δώρων (εὐλογιῶν) τῶν μελλονύμφων καί τῶν παρανούμφων καί ὡς ὑπόμνηση τῆς σύνδεσης τοῦ Μυστηρίου μέ τή θεία Εὐχαριστία. Σιγά-σιγά καί ἀπό τόν 11^ο αἰ. καθιερώνεται ὡς στοιχεῖο κάλυψης τῆς εἰσόδου τῶν νεονύμφων στό Ναό «ἄχρι τῶν ἁγίων θυρῶν». Καταξιώνεται ὡς ὁ πλέον κατάλληλος καί ἀρμόδιος γαμήλιος ψαλμός λόγω τῆς ἀναφορᾶς του στήν οἰκογένεια καί τήν θεία Εὐχαριστία. Δέν εἶναι τυχαῖο πού χαρακτηρίστηκε ὡς «γαμήλιο προανάκρουσμα»¹⁷ καί εἰσαγωγικός ψαλμός στήν Ἀκολουθία τοῦ Στεφανώματος¹⁸. Ἡ εἴσοδος αὐτῆ ξεκινοῦσε ἀπό τόν νάρθηκα, ὅπου ἐτελεῖτο ὁ Ἀρραβώνας κατὰ τήν περίπτωση πού ἡ Ἀκολουθία αὐτῆ γινόταν τήν ἴδια μέρα μέ αὐτήν τοῦ Στεφανώματος καί φυσικά μετά τή θεία Λειτουργία. Ἀπό τή χειρόγραφη παράδοση πληροφοροῦμαστε ἐπίσης ὅτι ὁ εἰσοδικός κατὰ τήν Ἀκολουθία τοῦ Γάμου αὐτός ψαλμός μαρτυρεῖται ἄλλοτε πρό τῆς ἀρχικῆς εὐλόγησης διά τοῦ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» ὅπως ἀκριβῶς καί σήμερα, καί ἄλλοτε μετά ἀπό αὐτήν καί πρό τῆς συναπτῆς. Στίς πηγές μαρτυρεῖται ἀκόμη ὅτι ἡ ὑποδοχή τῶν νεονύμφων ἀπό τόν ἱερέα γίνεται μετά θυμιάματος. Μέ τήν εἴσοδό τους δέ

πρό των αγίων θυρών «ἐπιδίδει αὐτοῖς ὁ ἱερεὺς κηρία». Ἡ ψαλμωδία τέλος τῶν συγκεκριμένων ψαλμικῶν στίχων γίνεται ἀπό τόν ἱερέα ἢ τούς ψάλτες. Τό «Δόξα σοι ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξα σοι...» εἶναι μᾶλλον νεότερο καί λέγεται ἀπό τόν λαό μετά ἀπό κάθε στίχο. Ὅλα αὐτά δεί-

χνουν τή συμμετοχή ὄλων στό γεγονός τοῦ Γάμου δύο μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος. Διά τῆς εισόδου στόν Ναό τό ζευγάρι ἐκκλησιάζεται καί μέ ὅλα ὅσα θά ἀκολουθήσουν ἀνυψώνεται ἡ σχέση του στό ὕψος τῆς σχέσης Χριστοῦ καί Ἐκκλησίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. **1.** φφ71ν-75r. Βλ. G. Passarelli, *L'Euclologio Cryptense Γ.β.VII (sec. X)*, [Ἀνάλεκτα Βλατάδων 36], Θεσσαλονίκη 1982, σ. 116-120. **2.** Βλ. Παναγιώτης Ἰ. Σκαλτσῆς, *Γάμος καί θεία Λειτουργία. Συμβολή στήν ἱστορία καί τή θεολογία τῆς Λατρείας*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 1998, σ. 163-264. **3.** Ζ. Καρκοπίνο, *Ἡ καθημερινή ζωή στή Ρώμη στό ἀπώγειο τῆς αὐτοκρατορίας*, μτφ. Κ. Παναγιώτατου, Ἀθήνα: Ὁκεανός χ.χ., σ. 109. **4.** Βλ., π.χ., Γελασιανό Εὐχολόγιο, στόν τόμο L.C. Mohlberg - L. Eizenhöfer - P. Siffirin (ἐπιμ.), *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae Ordinis Anni Circuli*, Roma: Herder 1960, c. LII, n. 1447, σ. 209. **5.** Γι' αὐτές γίνεται λόγος στήν Ἀποστολική Παράδοση τοῦ Ἰππολύτου. W. Geerlings, *Traditio Apostolica* [Fontes Christiani], Freiburg: Herder 1991, σ. 286. **6.** Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 185-188. **7.** Βλ. Dmitrievskij, *Opisanie*, τ. II, σ. 41-42 καί M. Arranz, *L'Euclologio Constantinopolitano*, agli inizi del secolo XI, Roma 1996, σ. 323-331. **8.** Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 332. **9.** Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 231-232, 252. **10.** *Ἀκολουθία τοῦ Γάμου*, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 2001, σ. 12. **11.** Βλ. Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας*, τ. Α', σ. 195. **12.** *Ψαλμ.* 127, στ. 3, 5. Βλ. καί Ἀμβρόσιος Σταυρινός (Μητρ. Πρώην Καισαρείας), *Ἡ ἱερολογία τοῦ γάμου ἀπό τό τέλος τοῦ ἐνάτου μέχρι τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος*, Κωνσταντινούπολη 1923, σ. 65 καί Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 411. **13.** *Ἀρχιερατικόν*, Ἀθήνα: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1971. Βλ. καί Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 411. **14.** Κων. Παπαγιάννης (πρωτοπρ.), *Αἱ ἀκολουθίαι τοῦ Ἀρραβῶνος καί τοῦ Γάμου μετά τῆς θείας Λειτουργίας*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 5-6. Βλ. καί Π.Ν. Τρεμπέλας, *Μικρόν Εὐχολόγιον*, τ. Α', σ. 94. Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 417. **15.** Ἰωάννης Μ. Φουντούλης, *Λειτουργική Α'.* *Εἰσαγωγή στή θεία Λατρεία*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 295. **16.** Ἰ. Μ. Φουντούλης, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικάς Ἀπορίας*, ὁ.π., τ. Δ', σ. 196-201. Βλ. καί Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 431-432. **17.** Κωνσταντίνος Καλλίνικος, *Ὁ χριστιανικός Ναός καί τά τελούμενα ἐν αὐτῷ*, Ἀθήνα: Γρηγόρης 1969, σ. 510. **18.** Τ. Ζαννῆς, «Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ», Σχόλια στήν ἱερολογία τοῦ γάμου», στόν τόμο Χ. Γιανναράς, Τ. Ζαννῆς, Δ.Γ. Κουρτέσης, κ.ἄ. *Ἐρως καί γάμος*, [σειρά: Σύνορο], Ἀθήνα: ἐκδ. «Ἀθηνᾶ» 1972, σ. 18.

57. Βασικά θέματα τῆς κατήχησης Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας

π. Ἀλέξανδρου Καριώτογλου

Ἴσως ἓνας κατηχούμενος νά σκεφτεῖ ἄνωγ στό θέμα τῆς «ἀνάμνησης»: αὐτό τό τελούμενο ἔχει ἄμεση σχέση μέ τό σωτήριο ἔργο τοῦ Χριστοῦ, ἐπομένως ὅ,τι ἀναφέρεται στήν Παλαιά Διαθήκη εἶναι ξεπερασμένο. Δέν εἶναι ὅμως ἔτσι. Ὁ Κύριος μέ τό στόμα τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου μᾶς ἐξήγησε τό νόημα τῆς ἀναμνήσεως: «Ὅπως, λέει στους μαθητές Του, ἐκάνατε ἐκεῖνο (τό ἰουδαϊκό Πάσχα) γιά νά θυμᾶστε τά θαύματα τῆς Αἰγύπτου, ἔτσι νά κάνετε καί αὐτό (τό δικό μου Πάσχα) γιά νά θυμᾶστε ἐμένα... Ὅπως ὁ Μωϋσῆς λέει: "Αὐτό θά εἶναι αἰώνια ἀνάμνηση γιά σᾶς" (Ἐξοδος 3,15), ἔτσι καί ὁ Χριστός "Γιά νά ἔχετε τήν ἀνάμνησή μου" μέχρις ὅτου ἐπανέλθω» (PG 58, 739). Στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ συνυπάρχει τό παρελθόν, καί τό μέλλον μέσα στό παρόν, καθώς ὁ Ἰδιος λέει: Ἐγώ εἶμαι «τό Α καί τό Ω, ὁ πρῶτος καί ὁ ἔσχατος» (Ἀποκάλυψη 22,13). Εἶναι αὐτό πού ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας ὁμολογεῖ: «Ἡ μελλοντική ἐκεῖνη ζωή κατά κάποιον τρόπο χύθηκε μέσα σ' αὐτήν τήν παροῦσα ζωή καί ἀναμίχθηκε μαζί της» (Ἡ ἐν Χριστῷ ζωή, PG 150, 496C). Παράλληλα, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι σ' αὐτή τήν οὐράνια, αἰώνια καί ὑπερκόσμια Εὐχαριστία δέν

κατεβαίνει ὁ Χριστός σέ μᾶς, ἀλλά ἐμεῖς ἀνερχόμαστε σ' Αὐτόν. Ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν δίνει ἓνα πολύ ὠραῖο παράδειγμα γιά νά δείξει τό παραπάνω: «Μπορεῖ κανεῖς νά παρομοιάσει τή Λειτουργία μέ τόν ἄνθρωπο πού φωτίζει μέ χειροφάνερο, κομμάτι-κομμάτι, γνωστό, πανέμορφο, ἀλλά χαμένο στό νυχτερινό σκοτάδι κτίριο καί σ' αὐτά τά κομμάτια ἀναγνωρίζει ὅλο τό κτίριο στό σύνολό του, τήν ἐνότητα καί τήν ὁμορφιά του. Ἔτσι καί στή Λειτουργία, ἐνῶ τελεῖται στή γῆ, πραγματοποιεῖται στόν οὐρανό. Σ' αὐτήν ἀποκαλύπτεται καί μᾶς δωρίζεται τό μυστήριο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου ἀπό τόν Χριστό σ' ὅλο τό πλήρωμα καί τήν πολυμέρειά του, σ' αὐτό ἐκπληρώνεται ἡ Ἐκκλησία, σ' αὐτό θριαμβεῖ ἡ «ἄλλης βιοτής τῆς αἰωνίου ἀπαρχῆς»¹. Γιά τόν λόγο αὐτό καί ἡ μεταβολή τοῦ ἄρτου καί τοῦ οἴνου σέ Σῶμα καί Αἷμα τοῦ Χριστοῦ παραμένει ἀθέατη. Αἰσθητά τίποτε δέν συμβαίνει, ὁ ἄρτος παραμένει ἄρτος καί ὁ οἶνος παραμένει οἶνος. Ἄν συνέβαινε αὐτή ἡ μεταβολή «αἰσθητά», τότε ὁ Χριστιανισμός θά ἦταν μαγική λατρεία καί ὄχι θρησκευτική πίστη ἐλπίδας καί ἀγάπης. Ἡ «Ἀνάμνηση» δέν εἶναι μία ἐπανάληψη τοῦ μυστικοῦ Δείπνου, ἀλλά ἡ φανέρωση, τό δῶρο καί τό βίωμα σ' αὐτόν τόν κόσμο

τῆς μοναδικῆς καί ἄπαξ προσφερθείσας ἀπό τόν Χριστό Εὐχαριστίας καί μέσα σ' αὐτήν τῆς δικῆς μας ἀνούφωσης.

Ἐκτός ἀπό τήν «Ἀνάμνηση» ὑπάρχει καί ἡ «Ἐπίκληση» τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, γιά νά μεταβάλει τό φωμί καί τό κρασί σέ Σῶμα καί Αἷμα τοῦ Κυρίου. Ἡ «Ἐπίκληση» οὐσιαστικά ἀποτελεῖ συμπλήρωση τῆς «Ἀνάμνησης». Καί ἐκείνη τή στιγμή πραγματοποιεῖται ἕνας καινούργιος Εὐαγγελισμός. Ἀναφέρει χαρακτηριστικά ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος: «Στή θέση τῆς Παναχράντου Θεοτόκου εἶναι ἡ μία, ἁγία, καθολική καί ἀποστολική Ἐκκλησία. Λέγοντας ἡ Σύναξη τῆς Ἐκκλησίας -μέ τό στόμα τοῦ λειτουργοῦ- "κατάπεμψον τό Πνεῦμα σου τό Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς", κατά κάποιον τρόπο ἐπαναλαμβάνει τά λόγια τῆς Ἄειπαρθένου "Ἴδου ἡ δούλη Κυρίου γένοιτό μοι κατὰ τό ρῆμα σου (Λουκ. 1,38). Καί ἱεουργεῖται ὁ Εὐαγγελισμός τῆς Θεοτόκου Ἐκκλησίας: "Ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος βρίσκειται ἐκεῖ καί πετάει πάνω σέ ὅλους καί ἐτοιμάζει τή μυστική ἐκείνη θυσία [Ἡ τοῦ Πνεύματος χάρις παροῦσα καί πᾶσιν ἐφιπταμένη τήν μυστικήν ἐκείνην κατασκευάζει θυσίαν] (ἱερός Χρυσόστομος PG 50,459)»². Μιά

νέα Πεντηκοστή συντελεῖται τή ὥρα τῆς «Ἐπίκλησης», εἶναι ἡ Εὐχαριστιακή Πεντηκοστή καί, ὅπως ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας «ὁ καιρὸς οὗτος (τῆς Εὐχαριστίας) τὸν καιρὸν ἐκείνον (τῆς Πεντηκοστῆς) σημαίνει» (Ἡ ἐν Χριστῷ ζωή, PG 150, 452B). Ἡ κάθοδος τοῦ Παρακλήτου δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρά ἡ ἀπάντηση τοῦ Θεοῦ στήν ἱκεσία τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ λαοῦ Του, ὁ ὁποῖος, βιώνοντας τό γεγονός, ἀπαντᾷ σέ κάθε ἐπίκληση τοῦ λειτουργοῦ («καί ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ Σου - τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τίμιον Αἷμα τοῦ Χριστοῦ Σου») μέ τό «ἀμήν» καί τρεῖς φορές τό «ἀμήν», ὅταν προσθέτει ὁ λειτουργὸς «μεταβαλὼν τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἁγίῳ». Ἔχουμε ὑποχρέωση νά φωνάξουμε δυνατὰ τό «ἀμήν», γιὰ αὐτό σημαίνει ὅτι ὅλη ἡ ἐκκλησιαστική κοινότητα συμμετέχει στό μυστήριο.

Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ὁ κατηχητὴς θά χρειαστεῖ νά μάθει τὸν κατηχούμενο ὄχι μόνο νά κατανοεῖ τό νόημα τῆς «Ἀνάμνησης» καί τῆς «Ἐπίκλησης», ἀλλὰ νά συνηθίσει νά ἀπαγγέλλει τό «ἀμήν» συμμετέχοντας οὐσιαστικά καί βιωματικά στό μυστήριο τῆς Θ. Εὐχαριστίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἀλέξανδρος Σμέμαν, *Εὐχαριστία*, Ἀθήνα: Ἀκρίτας 1987, σ. 234. **2.** Ἱερομόναχος Γρηγόριος, *Ἡ Θεία Λειτουργία*, Ἀθήνα: Σύναξη 1982, σ. 321.

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΚΓ' Οἱ δίκαιοι καί οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας σέ ἐσχατολογική προοπτική

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Η ά συνεχίσουμε καί στό παρόν ἄρθρο νά ἀντλοῦμε στοιχεῖα ἀπό τήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, ὅσον ἀφορᾷ τήν ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, γνωρίζοντας ὅτι τά περιγραφόμενα σ' αὐτήν ὡς ἐσχατολογική πραγματικότητα φωτίζουν τό ιστορικό εἶναι τῆς Ἐκκλησίας.

Τό 7^ο κεφάλαιο τῆς Ἀποκάλυψης εἰσάγεται ὡς ἓνα στάσιμο ἀνάμεσα στίς περιγραφές φοβεριστικῶν ὄραμάτων, πού προετοιμάζουν τήν ἀνάδυση τῆς ἔνδοξης Βασιλείας τοῦ Θεοῦ σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Ἡ Ἐκκλησία θά καταστῆ μιά αἰώνια θριαμβεύουσα πραγματικότητα, αὐτό πού ἐπισημαίνει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «τὰ πάντα ἐν πᾶσι Χριστός» (Κολ. 3,11). Στήν περιγραφή μάλιστα αὐτή παρακολουθοῦμε μιά δοξολογική τελετουργία, συνέχεια τῆς οὐράνιας θείας Λειτουργίας πού ἀναπτύχθηκε στά κεφάλαια 4 καί 5. Εἶναι αὐτονόητο συμπέρασμα ὅτι αὐτές οἱ λειτουργικές περιγραφές ἐπηρέασαν τή λειτουργική παράδοση καί πρακτική τῆς Ἐκκλησίας, ἰδιαίτερα τή δομή τῆς θείας Λειτουργίας. Βρίσκουμε μάλιστα ἓναν ἀπό τούς οὐσιώδεις λόγους, γιά τούς ὁποίους τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας (στρατευόμενης καί θριαμβεύουσας) ἐπιτελεῖ αὐτή τή δο-

ξολογία ὡς εὐχαριστία συνεχῶς: ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου εἶναι στά χέρια τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Ἀρνίου-Χριστοῦ («ἡ σωτηρία τῶ Θεῷ ἡμῶν τῶ καθημένῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου καί τῶ ἄρνιῳ»). Μήν ξεχνᾶμε ὅτι σ' αὐτή τή διαπίστωση θεμελιώνεται ἡ πίστη καί ἡ διαρκής εὐχαριστία πού ἀποτελεῖ τό εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως διατυπώνεται στήν εὐχή τῆς Ἀναφορᾶς κατά τή θεία Λειτουργία: «Μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς, καί πάντων τῶν ὑπὲρ ἡμῶν γεγενημένων, τοῦ σταυροῦ, τοῦ τάφου, τῆς τριημέρου ἀναστάσεως, τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναβάσεως, τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας, τῆς δευτέρας καί ἐνδόξου πάλιν παρουσίας, τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέροντες κατὰ πάντα καί διὰ πάντα, σέ ὑμνοῦμεν, σέ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καί δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».

Ἐνδιαφέρον ἔχει νά δοῦμε ποιός εἶναι αὐτός ὁ λαός, ὡς λαός τοῦ Θεοῦ, πού ἐπιτελεῖ τήν οὐράνια θεία Λειτουργία ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, καί πού ἀντανακλᾶται στήν ὁμολογία θεία Λειτουργία πού ἐπιτελεῖται στήν ἐπίγεια ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Κατά πρῶτον εἶναι οἱ ἐσφραγισμένοι μέ τό σημεῖον τῆς θείας Χάρης. Τή σφράγιση θά ἐνεργή-

σει ἄγγελος, ὡς ἐκφραστής τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, τὸ σημεῖο πού ταυτίζεται μὲ τὸ φῶς. Στό νοῦ ἔρχεται τὸ ἐξαποστειλάριο τῆς ἀκολουθίας τῶν Χριστουγέννων: «Ἐπεσκέφατο ἡμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἀνατολὴ ἀνατολῶν καὶ οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ εὐρομεν τὴν ἀληθειαν, καὶ γὰρ ἐκ τῆς Παρθένου ἐτέχθη ὁ Κύριος». Σφραγίδα Θεοῦ ζῶντος εἶναι ἡ ἀποτύπωση τῆς χάριτος τοῦ στὴν καρδιά ἐκάστου πιστοῦ, πού ἀποτυπώνεται συμβολικά ἐπὶ τοῦ μετώπου (καὶ ἄλλων σημείων τοῦ σώματος) ἀμέσως μετὰ τὴ βάπτισή του: «σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου». Κατὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, «Ὁ μέντοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ Θεοῦ ἔστηκεν, ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ» (Α΄ Τιμ. 2,19). Ἐπομένως, ἡ ἴδια ἡ πίστη στὸν Ἰῶ τοῦ Θεοῦ νοεῖται ὡς σφραγίδα τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα καὶ μὲ τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ: «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (Ἰωάν. 5,24). Πάντως, στὴν ἰουδαϊκὴ παράδοση μαρτυρεῖται σφράγιση ἐπὶ τοῦ μετώπου, εἴτε τοῦ ἀρχιερέα, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸν Ἀαρών («Καὶ ποιήσεις πέταλον χρυσοῦν καθαρὸν καὶ ἐκτυπώσεις ἐν αὐτῷ ἐκτύπωμα σφραγίδος Ἁγίασμα Κυρίου. [...] Καὶ ἔσται ἐπὶ τοῦ μετώπου Ἀαρών», Ἔξ. 28,32-34), εἴτε ἐπὶ τοῦ μετώπου τῶν εὐσεβῶν, κατὰ τὸ ὄραμα τοῦ Ἰεζεκιήλ («Καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν ἰδὲθε μέσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ δὸς τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστεναζόντων καὶ τῶν κατωδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀνομίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῆς», Ἰεζ. 9,4).

Μάλιστα, συνηθίζοταν νὰ ἀποτυπώνεται στό μέτωπο τῶν εὐσεβῶν Ἰουδαίων τὸ τελευταῖο γράμμα τοῦ ἑβραϊκοῦ ἀλφαβήτου, τὸ ταῦ (ת), τὸ ὁποῖο κατὰ τὴν πατερικὴ γραμματεία ἀναλογεῖ πρὸς τὸν σταυρό (τὸ ρῆμα «σταυροῦν» στὴν ἑβραϊκὴ γλῶσσα ἀρχίζει μὲ αὐτὸ τὸ γράμμα – καλάχ). Τελικά ἡ ἀποδοχὴ τοῦ σφραγίσματος τοῦ Θεοῦ ἀποτυπώνει τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν Θεό, σημαίνει τὴν παρουσίαν σχέσης μαζί του, ὅπως ἀναπτύσσεται στό Ἄσμα Ἀσμάτων: «Θές με ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὴν καρδίαν σου, ὡς σφραγίδα ἐπὶ τὸν βραχίονά σου ὅτι κραταῖα ὡς θάνατος ἀγάπη, σκληρὸς ὡς ἄδης ζῆλος ἑπίπτερα αὐτῆς ἐπίπτερα πυρός, φλόγες αὐτῆς ὕδωρ πολὺ οὐ δυνήσεται σβέσαι τὴν ἀγάπην, καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλύσουσιν αὐτήν» (Ἄσμα 8,6-7). Αὐτὸ πού στὸν παλαιὸ Ἰσραὴλ ἴσχυε ὡς σφράγισμα μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνήκειν στὸν Θεό, ἴσχυσε (καὶ ἰσχύει) καὶ στὸν νέο Ἰσραὴλ, δηλαδὴ στὸν λαὸ τῆς Ἐκκλησίας, μόνο πού τώρα τὸ σημαινόμενο τοῦ σφραγίσματος ἀποκαλύπτεται ὡς ἐν Χριστῷ ὁδός, πού διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μᾶς ἐνώνει μὲ τὸν Θεό, ὅπως διατυπώνεται ἀπὸ τὸν ἀπόστολο Παῦλο: «Ὁ δὲ βεβαιῶν ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν καὶ χρίσας ἡμᾶς Θεός, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς καὶ δοὺς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν» (Β΄ Κορ. 1,21-22). Ὁ ἴδιος ἀπόστολος θὰ ὑπογραμμίσαι ἐπίσης ὅτι οἱ πιστεύοντες στὸν Χριστὸ εἶναι οἱ «ἀκούσαντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας, ἐν ᾧ καὶ πιστεύσαντες ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῆς ἐπαγγελίας τῷ ἀγίῳ» (Ἐφεσ. 1,13). Ἐπομένως, τὸ σφράγισμα τῆς θείας Χά-

ρης, είτε επί τῆς καρδίας είτε ἐπὶ τοῦ μετώπου, προηγείται, κατὰ τὴ διήγηση τῆς Ἀποκάλυψης, τοῦ σφραγίσματος τοῦ θηρίου, πού ἀναφέρεται στό 13^ο κεφάλαιο τῆς Ἀποκάλυψης, καί τελικά διαχωρίζει αὐτούς πού ἐπέλεξαν νά ἀνήκουν στόν Χριστό ἀπό ὅσους ἐπέλεξαν νά ἀνήκουν στόν Ἀντίχριστο.

Ἀπό πολύ νωρίς, ἀπό τούς ἀποστολικούς χρόνους, νοήθηκε ὅτι ἕκαστος πιστός εἶναι ἐσφραγισμένος μέ τή σφραγίδα τοῦ σταυροῦ, ἐνῶ παράλληλα τό ἴδιο τό σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἀπετέλεσε σφραγίδα μέ τήν ἔννοια τοῦ ἀνήκειν εἰς τόν Θεόν. Κατά τόν ἅγιο Κύριλλο Ἱεροσολύμων, «Μή τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν ὁμολογῆσαι τόν ἐσταυρωμένον. Ἐπὶ μετώπου μετὰ παρρησίας δακτύλοις ἢ σφραγίς, καί ἐπὶ πάντων, ὁ σταυρός γινέσθω· ἐπὶ ἄρτων βιβρωσκομένων, καί ἐπὶ ποτηρίων πινομένων· ἐν εἰσόδοις, ἐν ἐξόδοις· πρὸ τοῦ ὕπνου· κοιταζομένοις, καί διανισταμένοις· ὁδεύουσι, καί ἡρεμοῦσι. Μέγα τὸ φυλακτήριον· δωρεάν, διὰ τούς πένητας· χωρὶς καμάτου, διὰ τούς ἀσθενεῖς· ἐπειδὴ καί παρὰ Θεοῦ ἡ χάρις» (*Κατηχήσεις*, 13, PG 33, 816A-B).

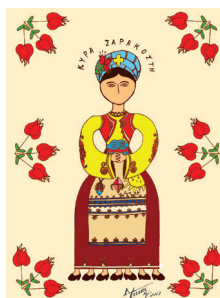
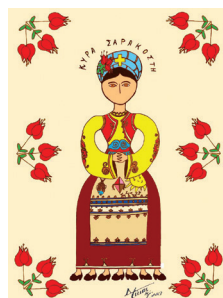
Μένει νά σχολιάσουμε τούς δύο ἀριθμούς πού καταθέτει ὁ ἀποκαλυπτής Ἰωάννης, γιά νά προσδιορίσει τό πλῆθος τῶν δικαίων καί ἁγίων πού ἀενάως δοξολογοῦν τόν καθήμενο ἐπὶ τοῦ θρόνου καί τό Ἄρνιον-Χριστό στόν ἐσχατολογικό τόπο τοῦ Θεοῦ: α) «Καί ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων· ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι ἐκ πάσης φυλῆς υἰῶν Ἰσραὴλ». β) «Μετὰ ταῦτα εἶδον, καί ἰδοὺ ὄχλος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἐδύ-

νατο, ἐκ παντὸς ἔθνους καί φυλῶν καί λαῶν καί γλωσσῶν». Ἐκ πρώτης ὄψεως οἱ δύο αὐτοὶ ἀριθμοὶ μοιάζει νά ἀντιφάσκουν μεταξύ τους· ἀφ' ἑνός ἕνας συγκεκριμένος ἀριθμὸς (ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες), καί ἀφ' ἑτέρου ἕνας χαοτικὸς ἀριθμὸς (ὄχλος πολὺς, ὃν ἀριθμῆσαι αὐτὸν οὐδεὶς ἐδύνατο). Καί ὅμως, οἱ ἀριθμοὶ δέν εἶναι ἀντιφατικοί, ἀλλὰ παραπληρωματικοί. Ὁ πρῶτος ἀριθμὸς, πού προσδιορίζεται ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, ἀντιστοιχεῖ στήν κλειστὴ ἱστορία τοῦ παλαιοῦ Ἰσραὴλ· ἀρχίζει μέ τὴ σύναψη τῆς Διαθήκης στό ὄρος Σινά καί τελειώνει μέ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρεται σ' αὐτούς τοῦ δικαίους καί τούς ἁγίους τοῦ παλαιοῦ Ἰσραὴλ, τοποθετώντας τὴν πλήρη δικαίωσή τους στή μέλλουσα Βασιλεία: «... οἱ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρός, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων· ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τούς νεκροὺς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν· ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καί μαστιγῶν πεῖραν ἔλαβον, ἔτι δὲ δεσμῶν καί φυλακῆς· ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστεροῦμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ἐπὶ ἐρημίαις πλανώμενοι καί ὄρεσι καί σπηλαίοις καί ταῖς

ὁπαῖς τῆς γῆς. Καὶ οὗτοι πάντες μαρτυρηθέντες διὰ τῆς πίστεως οὐκ ἔκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν, τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττον τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι» (Εβρ. 13,33-40). Μὲ τὴ νέα Διαθήκη, πού ἰδρύεται ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τοῦ Κυρίου, ἀρχίζει ἡ ἱστορία τοῦ νέου Ἰσραήλ, τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας ἡ πορεία ἀνοίγεται πρὸς τὸ μέλλον τῆς θείας Βασιλείας, χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχει κλείσει. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν δικαίων καὶ τῶν ἁγίων μένει ἀνοιχτός.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ βίος τῆς Ἐκκλησίας λογίζεται ὡς διαρκῆς πορεία, τῆς ὁποίας τὸ τέλος μόνον ὁ Πατὴρ γνωρίζει («Οἱ μὲν οὖν [μαθηταὶ] συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραήλ; Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ», Πράξ. 16-7) καὶ τὸ ὅποιο τέλος ὁ ἀποκαλυπτὴς Ἰωάννης προσπαθεῖ νὰ φωτίσει στὴν Ἀποκάλυψή του.

Κυριακή Α΄ Νηστειῶν Ὁρθοδοξίας «Ἐρχου καὶ ἴδε» (Ἰω. 1, 47)

Ἀγγέλου Παύλου

Ἦφράση «ἔρχου καὶ ἴδε» (Ἰω. 1, 47) τοῦ Φίλιππου πρὸς τὸν Ναθαναήλ φέρει στὴν ἐπιφάνεια τὸ θέμα τῆς γνώσης. Ὁ Φίλιππος λέγει στὸν Ναθαναήλ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆ Ναζαρέτ εἶναι ἐκεῖνος πού προανήγγειλαν ὁ Μωυσῆς στὸν νόμο καὶ οἱ προφῆτες· κι ὅταν ὁ Ναθαναήλ ἐκφράζει τὴν ἀμφιβολία του, ὁ Φίλιππος τὸν καλεῖ νὰ ἔλθει καὶ νὰ δεῖ, δηλαδή νὰ ἀποκτήσει ὁ ἴδιος γνώση τοῦ πράγματος. Γιὰ νὰ γίνει ὅμως αὐτό, προϋπόθεση ἦταν μιὰ μετακίνηση, μιὰ συνάντηση. Ἡ γνώση, λοιπόν, στὴν Ὁρθόδοξη Θεολογία δέν ταυτίζεται μέ μιὰ διανοητική, ἀφηρημένη προσέγγιση τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ εἶναι ἕνα γεγονός πού συνδέεται μέ τὴν ἔνταξη σέ ἕνα πλέγμα σχέσεων. Αὐτὴν τὴν ἐμπειρία πού ἤδη εἶχε ὁ Φίλιππος ἀπὸ τὴ συνάντησή του μέ τὸν Χριστό, προτείνει στὸν Ναθαναήλ νὰ τὴ ζήσει κι ἐκεῖνος μέσα ἀπὸ τὴ συνάντησή του μέ τὸν Χριστό.

Μέσα ἀπὸ τὸν εὐαγγελικό λόγο διαπιστώνουμε ὅτι ἡ αἰσθητηριακὴ ἀντίληψη (ὄραση, ἀφή, λογικὴ) δέν ἐπαρκεῖ γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ἄνθρωπος νὰ γνωρίσει τὸν Θεό, διότι ὁ Θεός ὡς ἄκτιστος εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε περιορισμό τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου. Ἡ γνώση ἔχει ἐσχατολογικὴ διάσταση, καθότι εἶναι «ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλέπομεν»

(Ἐβρ. 11, 1) Ἀλλὰ, καὶ πέρα ἀπὸ αὐτό, ἡ γνώση μέσῳ τῶν αἰσθήσεων παράγει γνώση μέσῳ τῶν ιδιοτήτων τοῦ Ἄλλου, καὶ αὐτὴ εἶναι μιὰ ἀναγκαστικὴ γνώση. Ἔτσι καὶ οἱ δαίμονες πιστεύουν, ἀλλὰ φριττουσι (Ἰακ. 2, 19-20). Ὁ Θεός διεκδικεῖ ἡ «γνώση» Του νὰ εἶναι γεγονός ἐλευθερίας καὶ ἀγάπης, μέρος μιᾶς ἀγαπητικῆς σχέσης. Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἀποκάλυψη Του· καὶ ἡ ἀποκάλυψη εἶναι ἕνα δῶρο τοῦ Θεοῦ στὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία.

Ὁ Χριστός ἐπανειλημμένα ἐρωτᾷ τοὺς ἀποστόλους «τίνα με λέγουσιν ἄνθρωποι εἶναι;» (Μκ. 8, 27). Ἡ ἐπανάληψη τῆς ἐρωτήσεως ἀσφαλῶς δέν εἶναι τυχαία οὔτε ἄνευ σημασίας. Συνδέεται ὀργανικά μέ τὸ γεγονός τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀντίληψη καὶ ἡ εἰκόνα πού ἔχουμε γιὰ τὸν Θεό παράγει ὀρισμένο ἦθος καὶ τρόπο ζωῆς, πού ἀντανανκλάται στίς σχέσεις πού συνάπτουμε μέ τοὺς συνανθρώπους μας καὶ μέ τὸ περιβάλλον. Γι' αὐτό, ὅταν τὸ 726 ὁ αὐτοκράτορας Λέων Γ΄ κατέβασε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τὴ Χαλκὴ Πύλη τῶν ἀνακτόρων, προκάλεσε τρομακτικὲς ἀντιδράσεις. Δέν ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἀφαίρεση ἑνὸς ἀπλοῦ ἀντικειμένου, ἀλλὰ ἰσοδυναμοῦσε μέ τὴ ριζικὴ ἀνατροπὴ μιᾶς ὀλόκληρης θεολογικῆς ἀντίληψης γιὰ τὸν Θεό, τὸν ἄνθρωπο, τὸν κόσμον καὶ τίς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεις.

Ἀπό τίς ἀπαρχές τῆς ἐμφάνισής τους, οἱ ἄνθρωποι ἐπικοινωνοῦσαν μέ τό θεῖο μέσω συμβόλων, σέ ὄλες τίς ἐποχές καί τίς θρησκευτικές πρακτικές. Γιατί ἄραγε τά σύμβολα εἶχαν τόσο καθολική διάδοση καί ἀποδοχή; Τό σύμβολο πάντα παραπέμπει σέ κάτι ἔξω ἀπό τόν ἑαυτό του, σέ αὐτό τό «Κάτι» ἀνάγει ἐκεῖνον πού τό βλέπει καί τό χρησιμοποιεῖ, καί ἀπό αὐτό ἀντλεῖ τό νόημα καί τή σωτηριολογική του ἀξία. Τό σύμβολο εἶναι ὑπόμνηση, ἀλλά δέν ταυτίζεται μέ αὐτό πού ὑπομνησκει (ὑπενθυμίζει). Ἀκριβῶς γι' αὐτό, μετά ἀπό κάθε εἰσβολή καί κατάκτηση μιᾶς χώρας, μετά ἀπό κάθε πολιτική καί ἰδεολογική ἐπανάσταση, πρῶτα καταστρέφονται τά σύμβολα (π.χ., ἡ ὑποστολή τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ἀπό τήν Ἀκρόπολη τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1941 ἀπό τούς Γερμανούς, τό γκρέμισμα ἀγαλμάτων τοῦ Λένιν καί τοῦ Μάρξ στίς χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης μετά τήν πτώση τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων, κ.ἄ.). Μέ αὐτόν τόν τρόπο ἐπιχειρεῖται ἡ καταστροφή τῆς ὑπόμνησης καί ἐν συνεχείᾳ ἡ κατασκευή μιᾶς νέας, διαφορετικῆς ἀντίληψης γιά τόν κόσμο, ἡ ὁποία σταδιακά θά δημιουργήσῃ τά δικά της σύμβολα. Τά σύμβολα εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῆς ζωῆς καί τῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων.

Δέν εἶναι τοῦ παρόντος ἡ ἀναδρομή στήν ἱστορία τῶν συμβόλων. Ἀξίζει ὅμως νά σημειωθεῖ ὅτι ἡ πρώτη εὐρείας κλίμακας ἐπίθεση ἐναντίον τῶν συμβόλων ἔγινε στήν ἐποχή τῆς Μεταρρύθμισης, ὅταν ὁ Λούθηρος ἀμφισβήτησε τή σημασία τῶν συμβόλων τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας (Πάπα, εἰκόνων, κ.ἄ.), μέ

ἀποτέλεσμα, ὅπου ἐπιβίωναν, νά περιορίζονται στόν ἰδιωτικό χῶρο καί βίο τῶν πιστῶν, γεγονός πού συνέτεινε εὐρύτερα νά ἀπο-ιεροποιηθεῖ ὁ κόσμος.

Αὐτή ἡ τάση διαρκεῖ μέχρι τίς μέρες μας. Μέ ποικίλα ἐπιχειρήματα πού ἀφοροῦν τήν εἰρηνική συμβίωση καί τήν ἀποφυγή προκλήσεων, τά σύμβολα δέχονται ἔντονες ἀμφισβητήσεις καί κριτική, καί γίνεται συστηματική προσπάθεια νά ἀπομακρυνθοῦν ἀπό τόν δημόσιο βίο καί νά περιοριστοῦν στόν ἰδιωτικό. Σέ ὄλες αὐτές τίς διαδικασίες καθώς καί στίς συζητήσεις, πού γίνονται σήμερα καί σέ ἐμᾶς, περί οὐδετερόθρησκου κράτους, τό ὑποκείμενο πρόβλημα εἶναι πρῶτιστα φιλοσοφικό καί ἀφορᾷ μιᾶ διαφορετικῆς κοσμοαντίληψη.

Κατά μία ἔννοια, κάτι ἀνάλογο ἐπιχειρήθηκε τόν 8ο αἰ., στόν καιρό τῆς εἰκονομαχίας. Ἡ κατάργηση τῶν εἰκόνων στήν πραγματικότητα ἦταν κατάργηση τῶν συμβόλων. Ὅμως ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ ἰδίως στήν Ἐκκλησία περνᾷ μέσα ἀπό τά σύμβολα. Ὁ ἐπίσκοπος εἶναι σύμβολο «εἰς τύπον καί τόπον Χριστοῦ». Ἡ ἐκκλησιαστική κοινότητα εἶναι τύπος καί σύμβολο τῆς ἐρχόμενης Βασιλείας. Σύμβολο καί εἰκόνα ταυτίζονται. Ἐπομένως, τό «ἔρχου καί ἴδε» εἶναι μιᾶ συνάντηση μέ τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ Πατέρα (Β' Κορ. 4, 4-5· Κολ. 1, 15), διά μέσου τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ἐν ταῦτῳ τό τέλειο πρότυπο τῆς ἀγαπητικῆς ἔνωσης κτιστοῦ καί ἀκτίστου.

Γι' αὐτό ἡ Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ Κυριακή τῶν συμβόλων, ἡ Κυριακή τῶν εἰκόνων ἔχει τόσο μεγάλη σημασία καί ἐορτάζεται τόσο πανηγυρικά.

Κυριακή Γ' Νηστειῶν (Σταυροπροσκυνήσεως)

πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἰ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἰ. Μ. Πειραιῶς

«Προσερχώμεθα οὖν μετὰ παρρησίας τῷ θρόνῳ τῆς χάριτος, ἵνα
λάβωμεν ἔλεον καὶ χάριν εὖρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν»
(Ἐβρ. 4, 16)

Στό μέσον τῆς Σαρακοστῆς πού βρισκόμαστε, ἡ Ἐκκλησία μας προβάλλει τόν Σταυρό τοῦ Κυρίου πρὸς ἐνίσχυσή μας γιά τό υπόλοιπο διάστημα τῆς Νηστείας, γι' αὐτό καί τό ἀποστολικό ἀνάγνωσμα σχετίζεται μέ τόν Σταυρό καί τό ἀρχιερατικό ἀξίωμα τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ πάνω στόν Σταυρό ὁ Κύριος «αἶρει τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν», προσφέροντάς μας συνεπῶς καί πάλι τή δυνατότητα πραγματικῆς σχέσεως μέ τόν Θεό «μετὰ παρρησίας». Ἡ προτροπή τοῦ ἀποστόλου εἶναι εὐνόητη: «Ἄς πλησιάσουμε λοιπόν μέ θάρρος τόν θρόνο τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, γιά νά μᾶς σπλαγχνιστεῖ καί νά μᾶς δωρίσει τή χάρη Του, τήν ὥρα πού τή χρειαζόμαστε».

1. Ὁ θρόνος τῆς χάριτος λοιπόν εἶναι ἀνοικτός πιά γιά τούς ἀνθρώπους. Ὁ Κύριος γενόμενος ἄνθρωπος καί καταργώντας τήν ἁμαρτία «ἐν τῇ σαρκί αὐτοῦ» -ὄ,τι μᾶς χώριζε ὡς φράγμα ἀπό τόν Θεό- μᾶς προσέλαβε καί μᾶς ἔκανε ἕνα μέ Ἐκεῖνον, ὅποτε δι' Αὐτοῦ ὡς μέλη Του ἔχουμε δίοδο στή Βασιλεία Του: μέ Αὐτόν μπορούμε καί βλέπουμε καί πάλι τό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Πατέρα, ἢ, ἀλλιῶς,

γινόμαστε μέτοχοι τῆς κοινῆς ἐνέργειας τῆς Τριαδικῆς θεότητος. Γι' αὐτό καί δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Σταυρός τοῦ Κυρίου, διά τοῦ ὁποίου ἐπῆλθε ἡ κατάργηση τῆς ἁμαρτίας, χαρακτηρίζεται ἀπό τήν Ἐκκλησία μας ὡς κλειδί τοῦ Παραδείσου καί θυρῶν αὐτοῦ ἀνοικτῆριον.

2. Ἡ προτροπή ὅμως τοῦ ἀποστόλου «προσερχώμεθα», ὑπονοεῖ καί τό αὐτόνοητο: ὁ Κύριος μᾶς ἔχει προσφέρει τό σημαντικότερο ὄλων τῶν ἀγαθῶν, δηλαδή τήν ἀποκατάστασή μας καί τήν ἐν Θεῷ πιά παραμονή μας, ὅμως ἀπαιτεῖ ἀντιστοίχως καί τή δική μας συγκατάθεση. «Συνεργοὶ Θεοῦ ἐσμεν», θά σημειώσει ὁ ἀπόστολος. Λοιπόν, τά πάντα μπορεῖ ἤδη νά ἔχουν ἀνοιχθεῖ, ἢ φυλακή τῆς ἁμαρτίας μπορεῖ νά ἔχει γκρεμισθεῖ, ἀλλά πρέπει καί ὁ ἄνθρωπος νά ἀνοίξει τά μάτια του, γιά νά δεῖ τήν ἐλευθερία πού τοῦ δόθηκε καί νά θελήσει νά φύγει ἀπό τά δεσμά του, ὅταν μάλιστα καταδοκεῖ καί ὁ αἰώνιος ἐχθρός, ὁ ὁποῖος μπορεῖ μέν νά εἶναι ἠττημένος, ἀποκτᾶ ὅμως συνθηκῆς νίκης ὅταν τόν καλεῖ ἡ ἀμέλεια τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου.

3. Ὁ ἀπόστολος προχωρεῖ περισσότερο. Καλεῖ τὸν πιστὸ νὰ προσέλθει καὶ νὰ ἀπολαύσει τίς δωρεές πού ἀπέρρευσαν ἀπὸ τὴ Σταυρική θυσία τοῦ Χριστοῦ, ὄχι σάν φτωχὸς συγγενής, ἀλλὰ «μετὰ παρρησίας», μὲ θάρρος - ὅ,τι συμβαίνει μὲ τὸ θάρρος τῶν παιδιῶν ἀπέναντι στὸν ἴδιο τὸν Πατέρα τους. Κι αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ προσφορά ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ παραμένει πάντοτε ἀνεξάντλητη. Ἐκεῖνος πού μᾶς ἔδωσε τὴ χάρη Του, πού θὰ πεῖ ὀλόκληρο τὸν ἑαυτὸ Του γιὰ τὴ σωτηρία μας, ὁ ἴδιος νιώθει χαρὰ νὰ Τὴ γευόμαστε διαρκῶς, ὅπως τὰ παιδιά κατὰ τρόπο φυσικὸ γεύονται τὰ ἀγαθὰ στὸ σπίτι τοῦ πατέρα τους.

Καὶ τὴν ἀλήθεια αὐτὴ βιώνουμε οἱ πιστοὶ σέ ὄλες τίς διαστάσεις τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, κυρίως ὅμως στὸ κέντρο τῆς, τῆς Θεῆς Λειτουργίας. Ἐκεῖ, οἱ βαπτισμένοι καὶ χρισμένοι στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἀκοῦμε τὴν προτροπὴ τῆς «καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρρησίας, ἀκατακρίτως, τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι Σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα». Στὸ μυστήριό αὐτὸ τῶν μυστηρίων βρῖσκουμε τὸ σημεῖο συντονισμοῦ μας μὲ τὴ δικαιοσύνη τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Κυρίου καὶ νιώθουμε κυριολεκτικὰ σάν στὸ σπίτι μας.

4. Ὅποτε στὴ χαρισματικὴ αὐτὴ κατάσταση εὐρισκόμενος ὁ πιστὸς, συντονισμένος μὲ τὸν ρυθμὸ τῆς κεφαλῆς πού εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξαιρέτων μελῶν πού εἶναι ἡ Παναγία καὶ οἱ ἅγιοί μας, ἔχει τὴ βεβαιότητα λήψεως τῆς χάρης καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ. «Ἴνα λάβωμεν ἔλεον καὶ χάριν εὐρωμεν». Καὶ

μάλιστα «τὴν ὥρα πού χρειαζόμαστε τὴ χάρη αὐτὴ» («εἰς εὐκαιρον βοήθειαν»). Πού σημαίνει: στὸ ὅποιο πρόβλημά μας ἢ καὶ στὴ μεγαλύτερη χαρὰ μας τὸ πιὸ δυνατὸ σημεῖο μας, ἡ ὥρα τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ ἐμᾶς εἶναι ὁ ἐκκλησιασμός μας, ὅταν μάλιστα καταστέφεται αὐτὸς μὲ τὴν κοινωνία τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου μας, τὰ δῶρα πού κάνουν κι ἐμᾶς κατὰ χάριν Θεοῦ!

Μιλᾶμε ὅμως γιὰ συντονισμό τοῦ πιστοῦ μὲ τὸν ρυθμὸ τοῦ σώματος καὶ τῆς κεφαλῆς, πού σημαίνει ὄχι μία φιλή πίστη, ἀλλὰ πορεία ὅλης τῆς ὑπαρξῆς μὲ βάση τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀγάπη. Πιστὸς πού δὲν ἔχει μπεῖ σ' αὐτὸν τὸν ρυθμὸ, δὲν εἶναι ἀληθινὸς πιστὸς, γι' αὐτὸ καὶ ἡ μετοχὴ του στὴ Θεῖα Λειτουργία μπορεῖ νὰ τοῦ προκαλέσει πνευματικὸ «ἔμφραγμα», ὅπως καὶ ἡ ὅποια ἐνδεχόμενη παρρησία του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ θὰ λειτουργεῖ ὡς θράσος ἀπέναντί Του, «εἰς κρίμα καὶ κατάκριμα».

Νὰ προσερχόμαστε μὲ θάρρος στὸν θρόνο τῆς χάρης τοῦ Θεοῦ. Θυμίζει τοῦτο τὴν πορεία τοῦ ἀσώτου, ὅταν ἐπέστρεφε πρὸς τὸν Πατέρα του. Κι ἐκεῖνος προσερχόταν, παρ' ὄλες τίς ἐπιφυλάξεις του, μὲ θάρρος, γιατί πίστευε στὴν ἀγάπη τοῦ Πατέρα. Καὶ τελικῶς τὸ παράδειγμά του μᾶς καθοδηγεῖ: ἡ παρρησία πρὸς τὸν Θεὸ ἀποκτᾶται ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἀληθινὴ μετάνοια. Ὅσο τὸ «ἤμαρτον εἰς τὸν Οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν Σου» θὰ βρῖσκεται στὴν καρδιά μας, τόσο καὶ ἡ αἴσθησή τῆς υἰότητός μας ἔναντι τοῦ Θεοῦ θὰ φουρνᾶ μὲσα μας.

Είσαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο και τήν Κανονική Οικονομία (Β')

«Τὸ ὀρθῶς κανονίζειν ἐπιτυγχάνεται
διὰ τοῦ ὀρθῶς θεολογεῖν»

Ἀρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Ἡ Κανονική Οικονομία, ὡς πεδίο ἑμπειρικῆς πραγμάτωσης τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας, καθὼς καὶ ὡς ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς διερεύνησης, ἀποτελεῖ ἀξονικό πεδίο τῆς Ἐκκλησιακῆς Θεολογίας. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ Κανονική Οικονομία ἀποτελεῖ μία κεντρική θεολογική συνιστώσα καὶ συστατικό Πυλῶνα κορυφαίας σημασίας αὐτοῦ πού ἀποκαλοῦν οἱ Πατέρες «Θεολογία στό ἐπίπεδο τῆς Οἰκονομίας». Ἔτσι, ἡ Κανονική Οικονομία δέν ἀκολουθεῖ ἕναν αὐτόνομο θεολογικό ἢ νομικό δρόμο σέ σχέση μέ τήν Ἐκκλησιακή Θεολογία, ἀλλά μαζί μέ τήν Ποιμαντική Διακονία ἀποτελοῦν, ἂν μπορούσαμε νά τό σχηματοποιήσουμε δομικά, τόν 3^ο Πυλῶνα τῆς.

Πρὶν διακρίνουμε τούς τρεῖς Πυλῶνες τῆς Ἐκκλησιακῆς Θεολογίας, θά ἦταν χρήσιμη καὶ μία ἀκόμη διευκρίνιση. Ἡ Κανονική Οικονομία ἀσχολεῖται μέ ριζικά ἐκκλησιο-κανονικά καὶ ἀνθρωπολογικά ζητήματα ὄχι μόνον τοῦ παρελθόντος μέ ἱστορική (ἢ ἀρχαιολογική) διάθεση, ἀλλά κυρίως τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος. Ἐάν πρὸς στιγμὴν υἱοθετούσαμε

τόν ἀντιδάνειο ὄρο «Κανονικό Δίκαιο» ἢ «Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας», θά λέγαμε ὅτι πρόκειται γιὰ ἕνα Δίκαιο ἐνεργό ἀπὸ τήν ἡμέρα τῆς συγκρότησης καὶ ὀλοκλήρωσής του (1^{ος}-9^{ος} αἰ. [Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας-883]) μέχρι σήμερα. Αὐτό ἐξηγεῖ καὶ τό γεγονός ἢ τόν λόγο, γιὰ τόν ὅποιο στίς καθ' ἡμᾶς Θεολογικές σπουδές καὶ Σχολές δέν ἔχουμε ἕνα ἐπί μέρους γνωστικό ἀντικείμενο μέ περιεχόμενο «Ἱστορία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου», ὅπως ἔχουν οἱ Ρωμαιοκαθολικές Σχολές Κανονικοῦ Δικαίου καὶ οἱ Νομικές Σχολές μέ ἀντίστοιχες «Ἱστορίες ἐπί μέρους Δικαίων», ἀκριβῶς διότι αὐτό τό Δίκαιο παραμένει ἐνεργό ἀπὸ τήν ἐποχή τῆς συγκρότησής του μέχρι σήμερα.

Συνεπῶς, τρεῖς εἶναι οἱ ἀξονικοί Πυλῶνες τῆς Θεολογίας καὶ τῶν Θεολογικῶν Σπουδῶν στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Πρῶτος καὶ πρωταρχικός εἶναι ὁ κεντρικός Πυλῶνας τῆς Λειτουργικῆς-Θ. Εὐχαριστίας καὶ τῆς Λατρίας, πλαισιούμενος ἱεραρχικά ἀπὸ τούς ἄλλους δύο, ἅς τούς ὀνομάσουμε, παραστατικούς πυλῶνες, τόν Πυλῶνα τῶν Βιβλικῶν-Πατερικῶν Σπουδῶν καὶ

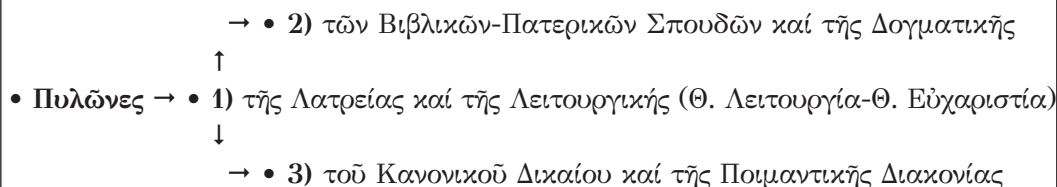
τῆς Δογματικῆς, καί τόν Πυλῶνα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καί τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας τῶν λαῶν.

Οἱ τρεῖς (3) Πυλῶνες τῆς Θεολογίας

- A. Ὁ Πυλῶνας τῆς Λειτουργικῆς-Θ. Εὐχαριστίας καί τῆς Λατρείας
- B. Ὁ Πυλῶνας τῶν Βιβλικῶν-Πατερικῶν Σπουδῶν καί τῆς Δογματικῆς
- Γ. Ὁ Πυλῶνας τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καί τῆς Ποιμαντικῆς Διακονίας τῶν λαῶν

Οἱ τρεῖς (3) αὐτοί διακριτοί Πυλῶνες διαρθρώνονται ἀλληλουχιακά μέ τήν ἐξῆς σειρά καί διάταξη:

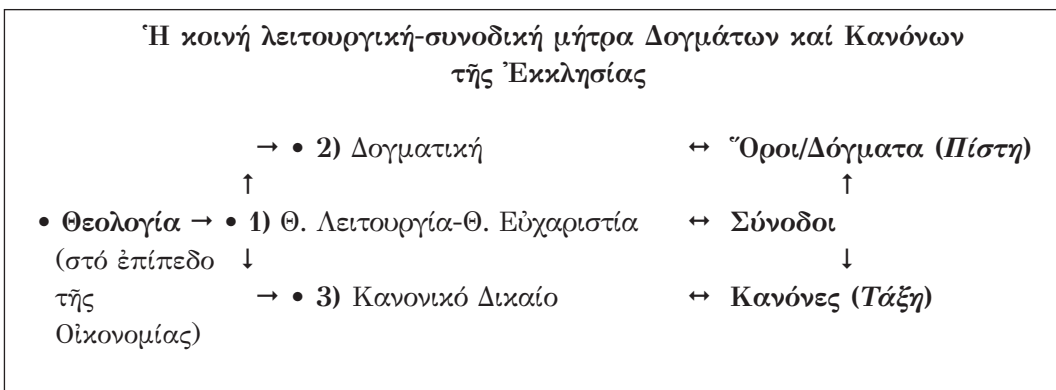
Ἀλληλουχιακή Διάρθρωση τῶν τριῶν (3) διακριτῶν Πυλῶνων τῆς Θεολογίας

Στήν ἀλληλουχιακή αὐτή σχηματική διάρθρωση ἀποκαλύπτεται τό πῶς ἡ Ἐκκλησία συγκροτεῖται «συν-οδικά» (= πορευόμαστε τήν ὁδὸ μαζί), μέ τή Σύνοδο νά ἐκπηγάξει μέσα ἀπό τή Λειτουργική ἐμπειρία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία Σύνοδος μέ τή σειρά τῆς, ὡς κοινή μήτρα, προσφέρει γιά τή μέν Πίστη τά Δόγματα, γιά δέ τήν Εὐταξία τῆς Ἐκκλησίας τούς Κανόνες. Εἶναι, ἐπομένως, σιαμαία ἡ σχέση Δογμάτων καί Κανόνων, καί κοινή λειτουργική-συνοδική ἡ προέλευσή τους. Ἴδού γιατί εἶναι ἡ «Ἐκκλησία συνόδου ὄνομα»¹, καθώς ἡ Ἐκκλησία ταυτίζεται μέ τήν Εὐχαριστία, καί ἡ Σύνοδος ἀποτελεῖ τήν ἐμπειρική τους ἔκφραση στίς δύο διακριτές καί ταυτόχρονα σιαμαίες πτυχές τους, τήν πίστη καί τήν εὐταξία, μέ δόγματα καί μέ κα-

νόνας ἀντίστοιχα. «Ἐν τῶν μέσων, δι' ὧν τό δόγμα ἐκφράζεται καί πραγματοποιεῖται ἐν τῇ ζωῇ τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι καί οἱ ἱεροὶ κανόνες. Ἐντεῦθεν ἡ στενή, ἄμεσος καί οὐσιώδης σχέση Δογμάτων καί κανόνων, ἥτις θά ἠδύνατο νά χαρακτηρισθῇ ὡς σχέσις κατευθύνσεως ab intra ad extra»². Προσφυῶς, ἐπομένως, παρατηρεῖ ὁ Παῦλος Εὐδοκίμουφ ὅτι οἱ Κανόνες εἶναι «ἡ ἐξωτερική, ὁρατή, ἱστορική καί μεταβλητή ἔκφραση τοῦ ἀμεταβλήτου τῶν δογμάτων»³, ταυτιζόμενος πρός τόν κανονολόγο τοῦ μεσαίωνα Ματθαῖο Βλάσταρη, ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τούς Ἱερούς Κανόνες ὡς «ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ σωτηρίου δόγματος»⁴ κατασταθέντες. Ἐν τῷ μεταξύ, στά συνοδικά κείμενα τῆς Α' χιλιετίας, πολλές φορές οἱ δογματικές ἀποφάσεις τῶν Συνόδων καλοῦνται καί

κανόνες, όπως συμβαίνει και τό αντίθετο, οί ιεροί Κανόνες νά καλοῦνται και ὄροι (πβ. καν. 5/Καρθαγένης-419).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἰω. Χρυσόστομος *PG* 55, 493' 6 πρβλ. *PG* 61, 527. **2.** Ἀρχιμ. Βαρθολομαῖος Ἀρχοντώνης (νῦν Οἰκουμενικός Πατριάρχης), *Περὶ τὴν κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων και τῶν Κανονικῶν Διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ*, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 16-17. **3.** Paul Evdokimov, *L'Orthodoxie*, μτφ. M. Girardet, Bologna 1965, σ. 268. **4.** *Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλῆ*, τ. 6, σ. 5.

Δικηγόρος, γιατρός ή πατέρας;

Αρχιμ. Βαρνάβα Λαμπροπούλου

Υπάρχουν δύο τρόποι να προσεγγίσει κανείς τον ρόλο του ιερέα στην Ορθόδοξη θεολογία: ο ένας είναι ο φυσιοκρατικός-κοσμικός και ο άλλος ο εκκλησιαστικός. Ο φυσιοκρατικός-κοσμικός τρόπος περιορίζει τον ρόλο και την αποστολή του ιερέα στο επίπεδο της συμπτωματολογίας (π.χ., παθών και αρετών). Αυτή η προσέγγιση δεν λαμβάνει υπ' όψη την όντολογία, πού για την Ορθόδοξη θεολογία συνδέεται με τό γεγονός ότι ο κόσμος και τά όντα είναι κτιστός, έπομένως θνητός. Αυτό άλλωστε δηλώνει έξαρχής στον Άδάμ ο Τριαδικός Θεός, τονίζοντας τό πρόβλημα τής θνητότητας μέσω τής άποφυγής τής βρώσης από «του καρπού του ξύλου». Ο έγκλωβισμός του ρόλου του ιερέα στην ανακούφιση των δευτερευόντων συμπτωμάτων τής άμαρτίας, παραβλέπει τή βασική αίτία τής, ή όποία έξαρτάται από τήν έλευθερία του ανθρώπου και έγκειται στή φιλαυτία του. Αυτό, όμως, έχει ως αποτέλεσμα, ο ιερέας, τόσο στήν έξομολόγηση όσο και στίς άλλες λειτουργίες του, να αντιμετωπίζεται ως γενικός ιατρός, ως νομικός, θεραπευτής, ψυχολόγος, μέ τή φυσιοκρατική-κοσμική έννοια.

Ωστόσο, ακόμη και σ' αυτό τό πλαίσιο, ή "θεραπεία" δέν συνίσταται στήν αντιμετώπιση του πραγματικού αίτιου του πόνου, αλλά στήν απομάκρυνσή του. Τό κυρίαρχο πνεύμα του δυτικού ευρωπαϊκού πολιτισμού, πού δίνει προτεραιότητα και

έξέχουσα σημασία στή χρησιμότητα των όντων, ιδίως σέ αναφορά μέ τήν ευχαρίστηση πού παρέχουν, υπερτονίζει τον ρόλο τής Ιατρικής, ή όποία ούτως ή άλλως δέν θά μπορούσε να αντιμετωπίσει τήν άπώτατη αίτία τής άσθένειας-θνητότητας.

Τό να επηρεάζεται ή Έκκλησία από φυσιοκρατικές ή χρηστικο-αναλγητικές ιδέες άποτελεί άκύρωση του όντολογικού "θεραπευτικού" τής έργου. Καρπός μιάς τέτοιας άλλοτριώσεως είναι και ή αντίληψη ότι στήν έξομολόγηση πρέπει να βοηθήσουμε τους πιστούς να νιώσουν ανακούφιση! Καρπός τής ίδιας άλλοτριώσεως είναι και ή κατάχρηση σήμερα τής ποιμαντικής δήθεν έρωτήσεως: «τί σέ αναπαύει;» Έτσι όμως ύψιστο κριτήριο ή και τεκμήριο τής σωτηρίας καταντάει να είναι ή άτομική ψυχολογική ικανοποίηση και ευφορία.

Βεβαίως, όλοι οί Πατέρες, όταν όμιλούν, π.χ., για τήν Έξομολόγηση χρησιμοποιούν κυρίως ιατρική όρολογία. Ωστόσο, όπως έπισημαίνει ο Σεβ. Περγάμου Ιωάννης, αυτή ή όρολογία δέν έχει καμία σχέση μέ τίς κλασικές φυσιοκρατικές ή ιδεοκρατικές αντιλήψεις πού κυριαρχούν στή σύγχρονη φιλοσοφία τής Ιατρικής στή Δύση. Γι' αυτό, οί άγιοι Πατέρες μέ πλήρη συναίσθηση τής ευθύνης τους και τής θεολογικής προοπτικής δέν χρησιμοποιούν μόνον άλοιφές, μαλακτικά και ύπνωτικά πού κατευνάζουν τον πόνο. Χρησιμοποιούν

καί «ξυρία» (ξυράφια), «φλεβότομα, καυτήρες καί μαχαίρι... Γιατί ἂν δέν τά διαθέτουμε αὐτά, (ρωτάει ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος), πῶς θά ἀσκήσουμε τήν ἐπιστήμη μας;» Ἐπομένως, ἡ μέ διάκριση χρήση ὄλων τῶν ἱατρικῶν μέσων ἔχει σκοπό, ὄχι τήν προσωρινή ἀπαλλαγή ἀπό τόν πόνο, ἀλλά τή θεραπεία καί ἀνόρθωση τοῦ τραυματισμένου καί «ὀλοσώματον ἔχοντος τήν πληγήν» ἀνθρώπου, ἐξαιτίας τῆς φιλαυτίας.

Ἄς μή μᾶς τρομάζει τό γεγονός ὅτι δέν ἔχομε νά κάνουμε μέ ἀπλές ἀμυχές καί μικροτραύματα, ἀλλά μέ «ὀλοσώματον πληγήν». Ἐμεῖς ξεκινᾶμε ἀπό τή «μηδενική βάση» (λέγει ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος) ὅτι ὅσο σακατεμένος κι ἂν εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ὅσο κι ἂν ἐν ἀσθενείᾳ τῶν παθῶν γέγονε καί ἄτονος κατέστη (δηλαδή χωρίς σφυγμό, σχεδόν ἀναίσθητος), ὅμως τὸ ζητῆσαι τὸν ἀληθινὸν ἱατρὸν ΕΧΕΙ καί ΔΥΝΑΤΑΙ. Γι' αὐτὸ ἐξ ἄλλου ἔφτασε καί μέχρι τήν πόρτα τοῦ ναοῦ, γι' αὐτὸ ἐντάχθηκε διὰ τοῦ τριπλοῦ μυστηρίου τοῦ Βαπτίσματος, τοῦ Χρίσματος καί τῆς Εὐχαριστίας στήν Ἐκκλησία, καί διὰ τῆς μετανοίας, κάθε φορά πού ἀπομακρύνεται, ἔχει τή δυνατότητα τῆς ἐπιστροφῆς.

Μέ ὁδηγὸ τούς πατέρες, ὁ ἱερέας καλεῖται νά κατευθύνει εἴτε τόν ὑποψήφιο πρὸς Βάπτιση εἴτε τόν πιστὸ ἐξομολογούμενο στήν πηγὴ ὄλων τῶν προβλημάτων καί τῶν συμπτωμάτων τῆς ἁμαρτίας (πού, ὅπως ἀναφέραμε, προκύπτει ἀπὸ τή φιλαυτία) καί στή θεραπεία τῆς. Ἡ θεραπεία αὐτὴ ἐγκρίεται στήν ἐνταξί τοῦ ἐξομολογούμενου στήν ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, σέ ἕναν ἄλλο τρόπο ὑπαρ-

ξης, ὅπου πατέρας εἶναι ὁ Θεός, μητέρα ἢ Ἐκκλησία καί ἀδελφία οἱ πιστοί. Αὐτὸ ἀποκαλοῦμε νέα ἄνωθεν γέννηση, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ στόχο τῆς ὀρθοδόξου Ποιμαντικῆς καί τὴ διακρίνει οὐσιαστικά ἀπὸ κάθε ἐνδοκοσμικὸ-φυσιοκρατικὸ θεραπευτικὸ σύστημα. Ὁ Χριστὸς μᾶς ἐκάλεσε νά διακονήσωμε ὄχι σέ ἕνα -κτιστῶν προδιαγραφῶν- "θεραπευτήριον" ἢ "σωφρονιστικὸ κατάστημα", ἀλλά στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας Του, ὅπου τελεῖται τό Μέγα Μυστήριον τῆς ἄνωθεν γεννήσεως. Τελικά, δηλαδή, πρόκειται γιὰ ὄντως γέννηση στήν ὄντως Ζωὴ καί ὄχι γιὰ ἀπλὴ θεραπεία ἢ παιδαγωγία.

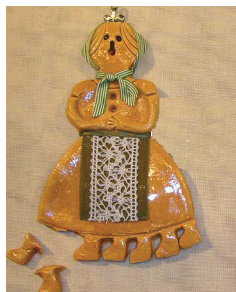
Αὐτὴ ἡ γέννηση δέν νοεῖται ἀλληγορικὰ ἢ ὡς ἕνα εἶδος συμβολικῆς γέννησης. Εἶναι ἕνας πραγματικὸς τοκετὸς μέ πραγματικὲς ὠδίνες «ἄχρις οὗ μορφωθῆ Χριστὸς» ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἐξομολογούμενων. Μάλιστα πρόκειται γιὰ ὠδίνες πολὺ φοβερότερες τῶν φυσικῶν ὠδίνων, καθότι ἡ ἀπεμπόληση τῆς φιλαυτίας ἰσοδυναμεῖ μέ μαρτύριο αἵματος καί, ὅπως ἐξηγεῖ (μιλώντας καί ἀπὸ προσωπικὴ πείρα), ὁ Πνευματικὸς Πατὴρ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, στήν προκειμένη περίπτωσι ὁ πόνος δέν εἶναι μόνον σωματικὸς. Καί γι' αὐτοὺς πού ἀμφιβάλλουν, συνεχίζει ὁ ἅγιος Πατὴρ: «Καί γιὰ νά μάθεις ὅτι εἶναι φοβερότερες αὐτὲς οἱ ὠδίνες (σέ ἐρωτῶ) ποιὸς ποτέ, γιὰ χάρι τῶν παιδιῶν πού γέννησε, εὐχρίθηκε νά ὑπομείνει τὴ γέενα; Καί ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ καί [...] νά χωριστεῖ ἀπὸ τόν Χριστό;»

Ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἀφ' ἑνὸς τοῦ κατὰ σάρκα ἀπὸ τόν κατὰ Πνεῦμα πατέρα, καί ἀφ' ἑτέρου τῶν κατὰ σάρκα

ἀπό τὰ κατὰ Πνεῦμα τέκνα, εἶναι ὄντολογική ὄχι ἠθική. Καί ἡ διαφορά αὐτή ἔχει τόσο «τρομακτικές» διαστάσεις, ὥστε νά περιέχει τή δυνατότητα ἐπαναλήψεως τῆς ἐμπειρίας ὠδίνων· «ὕμᾱς ΠΑΛΙΝ ὠδίνω», λέγει ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Καί θαυμάζει ὁ ἅγιος Χρυσόστομος, φωνάζοντας: Ποῦ ἀκούστηκε «γιός, γιά δεύτερη φορά, τήν κοιλία τῆς μάνας του νά τεντώνει μέ ὠδίνες;...»

Ἔλα αὐτά φέρουν στήν ἐπιφάνεια τόν κομβικό ρόλο καί τήν ἀποστολή τοῦ ἱερέα. Ὁ ἱερέας καλεῖται νά λειτουργήσει

ὄχι μέ μιά ἐνδοκοσμική-φυσιοκρατική ἀντίληψη γιά τόν ἄνθρωπο καί τόν κόσμο, ἀλλά μέ βάση μιά ὄντολογική ἀντίληψη, πού συνίσταται στό γεγονός ὅτι τό πρόβλημα εἶναι ἡ κτιστότητα, ἀπό τήν ὁποία οὐδεὶς μπορεῖ νά μᾶς σώσει (οὔτε ὁ ἱερέας)· διότι, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμάς, «οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἄνθρωπος, ἀλλά ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἦλθε καί μᾶς ἔσωσε» (Λόγος ιδ'. *Εἰς τόν Εὐαγγελισμόν τῆς Πανυπεράγνου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου Μαρίας*).

«...σπήλαιον ληστῶν» (Λκ. 19,45),
ἐκδίωξη ἐμπόρων...:
Θρίαμβος καὶ Κάθαρση στὸν Νέο Οἶκο
τοῦ Θεοῦ

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ὄταν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς στό τελευταῖο Πάσχα ἀπαξίωνε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τὸν Ναό, μιλώντας γιὰ τὴ μελλοντικὴ καταστροφὴ τους, λίγο πρὶν ἐνδιαφερόταν μέχρι καὶ γιὰ τὴν τάξη τοῦ Ναοῦ, ἐκδιώκοντας τοὺς παρεισφρυσαντες ἐμπόρους, ἀργυραμοιβοὺς καὶ τοὺς πελάτες τους (Μτ. 21,12-13. Μκ. 11,15-17. Λκ. 19,45-46). Ἦταν ἡ κατάληξη ἐνὸς μεγαλοπρεποῦς θριάμβου μετὰ βαΐων καὶ κλάδων. Ὁ Ἰωάννης (2,14-19) ἀναφέρει τὸ ἴδιο συμβάν στὴν ἀρχὴ τοῦ δημοσίου κηρύγματος πάλι τὸ Πάσχα, ὅποτε μιλοῦσε παράξενα γιὰ κατάλυση τοῦ Ναοῦ σὲ τρεῖς ἡμέρες.

Γιὰ τὴν πράξη αὐτὴ ὁ Ἰησοῦς ἔθεσε πνευματικὰ ἐπιχειρήματα: 1. ὁ Ναὸς ἦταν ὁ «Οἶκος Του, οἶκος προσευχῆς», καὶ 2. οἱ παρείσακτοι τὸν εἶχαν μετατρέψει εἰς «σπήλαιον ληστῶν». Οὐσιαστικὰ ὅμως παραπέμπει ὄχι σὲ νομικὲς ἀλλὰ σὲ προφητικὲς γραφές, ἀντίστοιχα στὰ χ.χ. α) Ἦσ. 56,7' 60,7 (οἶκος προσευχῆς) καὶ β) Ἱερ. 7,11 (σπήλαιον ληστῶν). Δὲν προβάλλονται νομικὰ κείμενα τῆς Πεντατεύχου, ἔχοντα καταβολές στὴν προαιχμαλωσιακὴ ἐποχὴ, ὅταν ὁ Ναὸς εἶχε

μεῖζον πρόβλημα τὴν εἴσοδο εἰδῶλων. Στὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ὅμως ἡ φιλοχρηματία ἔχει θέση ξένης λατρείας: ἢ μὲ τὸν Θεὸ ἢ μὲ τὸν Μαμωνᾶ (Μτ. 6,24. Λκ. 16,9, 11, 13).

Ἡ «κάθαρση» τοῦ χώρου τοῦ Ναοῦ παραμονές τοῦ Πάσχα προσλαμβάνει στοιχεῖα ἀπὸ τίς ρίζες τῆς ἑορτῆς στὴν Ἑξοδο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἡ ὁποία ἐκμεταλλεῦτοτταν σὺν τοῖς ἄλλοις τὴν ἐργασία τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ, δηλαδὴ τὸν λήστευε. Ἀλλὰ τώρα οἱ εὐαγγελιστὲς δὲν φωτογραφίζουν τὴν πράξη τῆς ἐκδίωξης σὲ μιὰ σχολαστικὴ καθαριότητα καὶ εὐπρέπεια τοῦ χώρου, ἀλλὰ γιὰ τὸ κατὰ Θεὸν παράνομο ἀλισβερίσι, ἀλλὰ μὲ ἀνατροπὴν τραπεζῶν καὶ καθεδρῶν.

Ἀπὸ τὴ βιβλικὴ ἱστορία τοῦ Ἰσραὴλ, δὲν εἶναι γνωστὴ παρόμοια περίπτωσι, πέρα ἀπὸ τίς καταταγγελίες τῶν προφητῶν γιὰ τὴν ἐπαμφοτερίζουσα θρησκευτικὴ λογικὴ τῶν Ἰουδαίων, ἐπιρροές ἀπὸ ἔθνη. Κάθαρση γενικὴ τοῦ Ναοῦ ἐνήργησε ὁ Ἐζεκίας (Β' Παραλ. 29,3 κ.έ.). Ἐπὶ Ἰωσία (638-609), στό 18^ο ἔτος τῆς βασιλείας, μὲ τὴν ἐκτέλεση ἔργων στὸν Ναό, τὸ ἀνακαλυφθέν βιβλίον τοῦ Νόμου (Δ' Βασ.

κεφ. 22), έπηρέασε νά άπομακρυνθοῦν τά είδωλικά σκεύη καί τό άλσος (23,4'6). Έπί Μακκαβαίων (Α' Μακ. 4) έγιναν έργα καθάρσεως καί εὐτρεπισμοῦ λόγω κατοχῆς ἀπό τούς Έθνικούς. Τώρα όμως εἶναι μία ανανέωση τοῦ χώρου ἀπό τούς Έβραίους καθημερινούς χρήστες του.

Ἡ Κάθαρση, στήν πνευματική καί ὄχι τήν τυπική πλευρά τῆς λατρείας, ἦταν μέρος τῆς τελετουργικῆς τοῦ Ναοῦ, ὅποτε ἀνάλογη διάσταση ἀποκτᾶ στή νέα ἐπαγγελία τοῦ Ἰησοῦ. Τό δημόσιο θέμα ἐνέχει τελετουργική σημασία, ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὡς πράξη ὅμως εἶναι μέρος τῆς ὅλης διηγήσεως τοῦ τί προηγείται καί τί ἔπεται, καί μάλιστα στήν κορύφωση τῆς ιερᾶς Ἱστορίας. Τί πραγματικά ὅμως ἐνεργοῦσε ὁ Ἰησοῦς; Πῶς αἶρεται ἡ φαινομενική ἀντίθεση ἀπό τή μιά νά ἀγωνίζεται γιά τόν Ναό καί τή λατρεία μέ συγκρουσιακή πρακτική, κι ἀπό τήν ἄλλη νά τόν ἐγκαταλείπει; Γιά τόν Ἱστορικό ἐδῶ κάτι λείπει. Γιά κάποιον λόγο...

Ἡ ἀναίρεσή της σέ μία μόνον περίπτωση γίνεται κατανοητή, ἂν ὅ,τι ἀκολούθησε, ἔτσι ὅπως τό κατέγραφαν οἱ εὐαγγελιστές, ἦταν ὅπως θά λέγαμε σήμερα ἕνα plan B. Ἀλλά τί ἦταν στό ἀρχικό πρόγραμμα νά γίνει καί δέν έγινε δέν ἀπασχολεῖ τούς συγγραφεῖς, τό διαγράφουν. Ἀποτυπώνουν μέ γραμμική ἀντίληψη τήν πορεία τῶν γεγονότων. Ἡ μόνη σχεδόν ἐξαίρεση πού κάνουν ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅταν τά κατενόησαν, εἶναι ὅτι αὐτά ὑπῆρξαν πραγματοποίηση προφητειῶν. Τό ἀρχικό πρόγραμμα, γιά διάφορους λόγους, δέν ἀποκαλύπτουν ἐντελῶς οἱ εὐαγγελιστές, ἀφοῦ δέν ἐφαρμόσθηκε, ἐνῶ προέκυψε ἕνα ἄλλο: ἀντί γιά τόν θρι-

αμβο εἰς τόν Ναό, ὁ θρίαμβος τοῦ σταυροῦ πρὸς τόν Γολγοθᾶ.

Ἡ θριαμβική εἴσοδος στά Ἱεροσόλυμα ἀποσκοποῦσε στήν ἀναγόρευση μιᾶς βασιλείας, γιά τήν ὁποία τρία χρόνια ὁ Χριστός καί οἱ Μαθητές ἐνημέρωναν τόν λαό. Ἦδη λίγες ἡμέρες πρῖν ἀπό τήν εἴσοδο οἱ Μαθητές καί συγγενεῖς των ἐνδιαφέρονταν ποιός θά ἀναλάβει πρωτοκαθεδρία στό νέο βασίλειο (Μτ. 20,20-21. Μκ. 10,35-37),¹ χωρίς νά τό αἰσθάνονται μέ πνευματικούς ὄρους. Ὁ Χριστός ἤθελε νά Τόν ἀναγνωρίσουν ἐπίσημα οἱ Έβραῖοι ὡς Μεσσία, πράγμα πού διατύπωσε στό Δικαστήριο ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου καί τοῦ Ἀρχιερέα. Στό θεοκρατικό σύστημα τοῦ Ἰσραήλ, γιά ἕναν ἐπίγονο τοῦ βασιλιᾶ Δαβίδ θά σήμαινε ἀναγόρευση βασιλείας. Το γεγονός αὐτό πραγματοποιήταν ἀπό τμήμα τοῦ λαοῦ, ἀλλά ἐρήμην τῆς ἡγεσίας του, ὅταν ὁ Χριστός ἔφθανε στόν Ναό ἐπί ὄνου ὡς ἄλλος Σολομών (Γ' Βασ. 1,33-34). Αὐτό ἴσχυε τότε στην Ἀνατολή, ὅταν ἕνας ἡγεμόνας ἐπισκεπτόταν μία πόλη, πήγαινε νά δεῖ τόν ἡγέτη της καί τό ἱερατεῖο του, κι ἂν εἶχαν εἰδοποιηθεῖ, θά ἐτοίμαζαν ἐπίσημη ὑποδοχή.² Ἐδῶ ὅμως οἱ ὑπεύθυνοι, ἀφοῦ ὁ Χριστός -πού μᾶλλον δέν εἰδοποίησε νά τόν ὑποδεχθοῦν- ἔστειλε μηνύματα μέσω τῆς ἐπίσημης τελετουργίας (θριαμβική εἴσοδος κ.τ.λ.), τόν ἀγνόησαν, καί τό πιό σημαντικό, ἄφησαν νά τόν "ὑποδεχθοῦν" ἔμποροι, ἀργυραμοιβοί, πελάτες τοῦ καθημερινοῦ σουπερμάρκετ τοῦ Ναοῦ. Ἡ κάθαρση τοῦ Ναοῦ ἐπομένως ἦλθε ὡς κατάληξη τῆς θριαμβικῆς εἰσόδου. Ἦταν μία τελετουργική ἐπίδειξη δύναμης, ὄχι ἄπλοι θεῖοι λόγοι (π.χ. ὅτι θά καοῦν τά

ζιζάνια, κ.ο.κ). Ἡ ἦταν συνέχεια τῆς τελετουργίας Εἰσόδου, ὡς δεύτερο καί ἀναπόσπαστο μέρος τῆς. Ἐάν ἡ ἡγεσία τὸν δεχόταν, θά τοὺς ἔβαζε ὡς πρῶτο κανόνα τὴν Κάθαρση, ὅπως περίπου οἱ Ἐζεκίας, Ἰωσίας καί Μακκαβαῖοι.

Αὐτὸ τὸ ἀρχικό σχέδιο, τὴν ἀναγόρευση τῆς βασιλείας ἐνώπιον τῶν ἐκπροσώπων τοῦ λαοῦ καί τοῦ Ἀρχιερέα πού ἐπρόκειτο νά γίνει, δέν τὴν ἀναφέρουν τὰ εὐαγγέλια καί ἀνάλογα δέν ἐξαίρουν τὴν κάθαρση τοῦ Ναοῦ. Κι ἀφοῦ παραθεωροῦν τὴν τελετὴ ἀναγόρευσης, δέν ὀλοκληρώνουν τὸ νόημα καί γιὰ τὴν τελετὴ τῆς καθάρσεως. Τὰ κείμενα παραλείπουν πολλὰ αὐτονόητα, ἴσως γνωστά ἀπὸ τὴν προφορικὴ παράδοση. Ὁ παραμερισμός τῶν πραγματικῶν γεγονότων, δηλαδή το plan A, κατέστη μέρος μιᾶς τεχνικῆς. Ὑποβαθμίσθηκε γιὰ νά ἐξαρθεῖ ὁ ἀντι-θρίαμβος, ἡ πορεία πρὸς τὸν Γολγοθᾶ. Ἡ ἀδιόρατη ἀναγόρευση ἀπλῶς ὑποδηλώνεται στὴν κατάληξη τοῦ Δράματος, π.χ. τὴν ἐπίσημη ἀνάρτηση τῆς πινακίδας μέ τὰ ἀρχικά INBI στὸν σταυρό, τὴν παρωδία ἀναγόρευσης βασιλέα ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους στρατιῶτες, ἢ τὴν ἀπολογία στὸν Πιλάτο ὅτι ἡ Βασιλεία δέν εἶναι τοῦ κόσμου τούτου. Ἀναγόρευση θρόνου καί κάθαρση, ξεκαθάρισμα τοῦ σπηλαίου τῶν ληστῶν, σήμαινε ἀνατρεπτικὴ πράξη, θά ἦταν σοβαρὸς λόγος νά παρεξηγηθεῖ ἀπὸ τὴ ρωμαϊκὴ Ἀσφάλεια καί τὰ Δικαστήρια... Ὅποτε ἐξαλείφθηκε ἡ ιδέα τῆς ἀναγόρευσης, ἔμεινε καί ἡ κάθαρση ἔωλη. Ἔδωσε ὅμως μία νέα δυναμικὴ

στὴν Ἐκκλησία, νέα ταυτότητα, νά χαράσσει γραμμὴ μόνο πάνω στὸν θρίαμβο τοῦ Σταυροῦ, «δύναμη πάνω στὴν ἀσθένεια» (Β΄ Κορ. 12,9). Δέν ἔπρεπε νά ἔχει καί ἄλλους χριστιανούς μιμητές.

Ὅσα διεδραματίσθηκαν τὶς κρίσιμες ὥρες πού ὁ Ἰησοῦς μετέτρεψε τὸ τελευταῖο προσκύνημα σὲ ἀναγόρευση βασιλείας καί κάθαρση τοῦ Ναοῦ, δέν ἔγιναν γιὰ τὴν τιμὴ τῶν ὄπλων. Ἦταν τὸ ἀρχικό ἐπίσημο σχέδιο, ὅπου ἡ ἐπίγνωση τοῦ ἀσυμβίβαστου ἐκ μέρους τῶν Ἑβραίων προκάλεσε φαινομενικὰ περιορισμὸ τοῦ ιστορικοῦ θριάμβου στὸ συμβολικὸ ἐπίπεδο, καί ἐξ αὐτοῦ ἐνταγμένου στὴν ἐπικρατήσασα κατάσταση. Ἡ Εἴσοδος στὴν Ἱερουσαλήμ ἀποδομοῦσε τὸν παλαιὸ Ναὸ καί οἰκοδομοῦσε νέον Ναό. Ἀργότερα κατανοήθηκε ὅτι ἐννοοεῖτο τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ (Ἰω. 2,19), μεριζόμενο οὐδέποτε δαπανώμενο, ἀπλωμένο σὲ κάθε γωνιά τῆς γῆς: τὸν κάθε οἰκοδομημένοναὸ τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ιστορικὴ διάσταση αὐτῆς τῆς μεγάλης, τῆς ἀτελειώτης ἐβδομάδας πού ἄλλαξε γιὰ πάντα τὸν Ἰσραήλ, τὴ Ρώμη καί τὸν κόσμον, ἀρχίζει καί τελειώνει μέ τὴ σημασία πού εἶχε ἡ μετακένωση ἀπὸ τὸν παλαιὸ στὸν νέον Ναὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑβραϊσμοῦ εἶχε πάντα ὡς πυρῆνα τὴν ἱστορία οἰκοδομῆς καί ἀνανέωσης τοῦ Ναοῦ του. Ἡ γεωπολιτικὴ ἀντίληψη περὶ ἑνὸς μοναδικοῦ Ναοῦ κέντρου τοῦ κόσμου παρήλθε. Ἀρχίζει ἡ γεωπολιτικὴ τοῦ χριστιανικοῦ Ναοῦ ἐπιμεριζόμενου σὲ ὅλη τὴ γῆ, γιὰ τὴν τελικὴ κάθαρση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Τὸ σκηνικό αὐτὸ εἶχε ἐπαναληφθεῖ στὴ Σκηνοπηγία κατὰ Ἰωάννη (κεφ. 7), ἀλλὰ τώρα ἐνδιαφέρονταν τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἰησοῦ, οἱ ὅποιοι ζητοῦσαν τὴ δημόσια ἐμφάνιση τοῦ Χριστοῦ. **2.** Brent Kinman, "Parousia, Jesus' a-Triumphal Entry, and the Fate of Jerusalem (Luke 19.28-44)", *Journal of Biblical Literature* 118 (1999) 279-294.

Ἔφεσος

Πρωτ. Σπυρίδωνος Λόντου
Ἐφημ. Παρεκκλησίου Ἁγίου Παντελεήμονος Βουλιαγμένης
Υποψ. Διδάκτορος Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Ἐπιτομή Ἐφεσος, μία ἀπό τίς ση-
μαντικότερες πόλεις τοῦ ἀρχαίου
ἐλληνικοῦ κόσμου, βρισκόταν κοντά στό
στόμιο τοῦ ποταμοῦ Καῖστρου, στίς πλα-
γιές καί στίς βάσεις τῶν δύο λόφων, Πί-
ονα καί Πρέονα, 3 μίλια ἀπό τή δυτική
ἀκτὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί ἀπέναντι ἀπό
τό νησί τῆς Σάμου. Μέ τό μεγάλο λιμάνι
της, ἦταν ἡ πλέον εὐκόλα προσβάσιμη
πόλη στήν Ἀσία ἀπό τή θάλασσα. Ἡ θέση
της εὐνόησε τή θρησκευτική, πολιτική καί
ἐμπορική της ἀνάπτυξη καί ἀποτελέσε
ένα πλεονεκτικό πεδίο γιά τό ἱεραποστο-
λικό ἔργο τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἡ πα-
ράδοση λέει ὅτι ἐκεῖ κοντά πού γεννήθηκε
ἡ μυθολογική θεά Ἄρτεμις, οἱ Ἀμαζόνες
ἔκτισαν μία πόλη καί ἕνα ξόανο καί ἔκα-
ναν θυσίεσ στό ὄνομά της. Ὁ Πausanias
ὑποστήριξε ὅτι ἡ λατρεία τῆς Ἄρτέμιδος
καθιερώθηκε ἀπό αὐτόχθονες Μικρασιά-
τες, τόν Κόρησο καί τόν Ἔφεσο, γιό τοῦ
τοπικοῦ ποταμοῦ Καῖστρου, πρὶν ἀπό τίς
Ἀμαζόνες καί φυσικά πολύ πρὶν ἀπό τήν
ἔλευση τῶν Ἰώνων: «οὔτοι τό ἱερόν εἰσιν
οἱ ἰδρυσάμενοι, καί ἀπὸ τοῦ Ἐφέσου τό
ὄνομά ἐστι τῆ πόλει»¹.

Κατά τήν πρώιμη ἱστορική περίοδο ἡ
Ἔφεσος ἦταν μία ἀπό τίς δώδεκα πό-
λεις τῆς Ἰωνίας. Τό 560 π.Χ. βρισκόταν
ὑπό τήν κατοχὴ τῶν Λυδίων καί 3 χρόνια
ἀργότερα, τό 557, κατελήφθη ἀπό τοὺς

Πέρσες. Ἀργότερα, τήν κατέλαβε ὁ Μέ-
γας Ἀλέξανδρος, μετὰ δέ τὸν θάνατό του,
ὁ Λυσίμαχος, πού τῆς ἔδωσε τό ὄνομα τῆς
δεύτερης σύζυγου του Ἀρσινόης. Μετὰ
τόν θάνατο τοῦ Ἀττάλλου Β΄ (Φιλαδέλ-
φews), βασιλιᾶ τῆς Περγάμου, κληροδο-
τήθηκε στή ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ἐνῶ
τό 190 μ.Χ., ὅταν σχηματίστηκε ἡ ρωμαϊ-
κὴ ἐπαρχία τῆς Ἀσίας, ἔγινε μέρος της.
Ἡ Ἔφεσος καί ἡ Περγάμος, πρωτεύουσα
τῆς Ἀσίας, ἦταν οἱ δύο μεγάλες πόλεις
αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας. Ἄν καί ἡ Περγάμος
ἦταν τό κέντρο τῆς θρησκείας τῶν Ρω-
μαίων καί τῆς κυβέρνησης, ἡ Ἔφεσος
ἦταν τό ἐμπορικό κέντρο καί ὁ τόπος λα-
τρείας τῆς θεᾶς Ἄρτέμιδος. Σταδιακά, ἡ
πόλη ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας,
λόγω τοῦ πλοῦτου καί τῆς κατάστασῆς
της. Ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Ἄρτέμι-
δος, ἕνα ἀπό τὰ 7 θαύματα τοῦ ἀρχαίου
κόσμου, πού ἄρχισε νά οἰκοδομεῖται ἀπό
τόν Κροῖσο, ἡγεμόνα τῆς Λυδίας, καί γιά
τήν ἀποπεράτωσή του χρειάστηκαν 120
ἔτη, ἦταν ἕνας ἀπό τοὺς μεγαλύτερους
ἐλληνικοὺς ναοὺς πού χτίστηκαν ποτέ, μέ
μεγάλους κίονες, ὑπέροχα ἀγάλματα καί
ἔργα ζωγραφικῆς.

Ἡ χριστιανικὴ ἱστορία τῆς Ἐφέσου ξε-
κινᾷ ἤδη ἀπὸ τὸν 1^ο αἰ. μ.Χ. Ὁ ἀπόστολος
Παῦλος ἐπισκέφθηκε τήν πόλη στό τέλος
τῆς 2ης ἀποστολικῆς περιοδείας του, πε-

ρίπου τό 55 μ.Χ. (Πράξ. 18,19-21) και μίλησε στή Συναγωγή της, αλλά ἔφυγε σύντομα στά Ἱεροσόλυμα και ἀπό ἐκεῖ στήν Ἀντιόχεια, ἀφήνοντας στήν Ἔφεσο τούς Ἀκύλα και Πρίσκιλλα. Ὁ Ἀπολλῶς, Ἰουδαῖος ἐξ Ἀλεξανδρείας, βρέθηκε στήν Ἔφεσο νά διδάσκει τίς Γραφές, μολονότι γνώριζε τό βάπτισμα και τό κήρυγμα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου και Βαπτιστή. Ὅταν δέ τόν συνάντησαν ὁ Ἀκύλας και ἡ Πρίσκιλλα, τόν πήραν μαζί τους και τόν δίδαξαν περισσότερο γιά τό σωτηριῶδες ἔργο τοῦ Θεοῦ (Πράξ. 18,24-26).

Ὁ Παῦλος ἐπανῆλθε στήν Ἔφεσο κατά τήν τρίτη περιοδεία του (Πράξ. 19,1) και παρέμεινε ἐκεῖ γιά περίπου τρία χρόνια, κηρύττοντας στή συναγωγή τῶν Ἰουδαίων γιά τρεῖς μῆνες (Πράξ. 19,8), στή σχολή τοῦ Τυράννου γιά δύο χρόνια (Πράξ. 19,9-10), ἀλλά ἀκόμα και στά σπίτια (Πράξ. 20,20). Ἐναντιώθηκε στή λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος και καθῶς ἡ χριστιανική διδασκαλία του ἔγινε γνωστή, ξεσηκώθηκαν οἱ εἰδωολάτρεις και κινδύνευσε ἡ ζωή του (Πράξ. 19,23-40). Ὅταν διαλύθηκε ὁ θόρυβος, ὁ Παῦλος ἀναχώρησε γιά τή Μακεδονία (Πράξ. 20,1), ἀφήνοντας στήν Ἔφεσο τόν Τιμόθεο, γιά νά κρατήσει ἀνόθευτη τήν πίστη στό Εὐαγγέλιο τοῦ Χριστοῦ (Α΄ Τιμ. 1,3-4), και ἀργότερα κάλεσε στή Μίλητο τούς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου (Πράξ. 20,17), στούς ὁποίους ἐπέστησε τήν προσοχή πῶς θά συμπεριφέρονται και τί θά διδάσκουν (Πράξ. 20,28). Τό 60 μ.Χ. ὁ Παῦλος ἔγραψε στή Ρώμη τήν περίφημη Πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολή του, ἡ ὁποία ἀφορᾷ τήν πραγματοποίηση τῆς λυτρωτικῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ μέσα στήν ἀν-

θρώπινη ἱστορία μέ τήν ἴδρυση τῆς Ἐκκλησίας, στήν ὁποία ἐνώνονται Ἰουδαῖοι και Ἐθνικοί². Μέσα στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐπικρατεῖ ἡ εἰρήνη και ὄλοι ἀποτελοῦν μία ἀναγεννημένη «ἐν Χριστῷ» κοινωνία. Ἐκεῖ ἀφηγεῖται ὅτι ἀπέστειλε στήν Ἔφεσο τόν Τυχικό, γιά νά πληροφορήσει τούς κατοίκους γιά τό τί πράττει και νά τούς παρηγορήσει (Ἐφ. 6,21-22).

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση, πρῶτος ἐπίσκοπος τῆς Ἐφέσου ἦταν ὁ Τιμόθεος, μαθητής τοῦ Παύλου. Στά πρακτικά τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451) ἀναφέρεται ὅτι ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Τιμοθέου ὑπῆρξαν στήν Ἔφεσο 27 ἐπίσκοποι, οἱ ὁποῖοι εἶχαν σημαντικό ρόλο στή διαμόρφωση τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων και στήν καταπολέμηση τῶν αἵρέσεων.

Κατά τήν παράδοση, ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης (τό πιθανότερο μετά τό 70 μ.Χ.) και πολλοί μαθητές τῶν Ἀποστόλων ἦλθαν στήν Ἔφεσο μαζί μέ τή Θεοτόκο Μαρία· στήν πόλη ἐπανῆλθε ὁ Ἰωάννης, μετά τήν ἐπιστροφή του ἀπό τήν ἔξορία του στήν Πάτμο, συνέγραψε τό Εὐαγγέλιο και κοιμήθηκε ἐκεῖ περί τό 98 μ.Χ.

Στήν Ἔφεσο συγλήθηκαν δύο Οἰκουμενικές Σύνοδοι: ἡ Γ΄ Οἰκουμενική, τό 431 μ.Χ., πού καταδίκασε τίς δοξασίες τοῦ Νεστόριου και διακήρυξε ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι τέλειος Θεός και τέλειος ἄνθρωπος, μέ πλήρη ἔνωση τῶν δύο φύσεων, ἀποδίδοντας στήν Παρθένο Μαρία τόν τίτλο «Θεοτόκος», και ἡ λεγόμενη Ληστρική Σύνοδος, τό 449, πού δέχθηκε τούς «Δώδεκα ἀναθεματισμούς» τοῦ Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας ὡς ὀρθόδοξη διδασκαλία και προχώρησε στήν καθαίρεση τῶν πολεμίων τοῦ μονοφυσιτισμοῦ.

Στό βιβλίο τῆς Ἀποκάλυψης τοῦ Ἰωάννη ἡ πρώτη πόλη-ἀποδέκτης τῶν ἐπιστολῶν του εἶναι ἡ Ἔφεσος (Ἀποκ. 2,1-7). Σύμφωνα μέ τό βιβλικό κείμενο, ἡ ἐπιστολή ἀπευθύνεται στόν Ἐπίσκοπο τῆς πόλεως (ἄγγελο), τοῦ ὁποίου ὁ Θεός ἀναγνωρίζει «τά ἔργα...τόν κόπον³... καί τήν ὑπομονήν» ἔναντι τῶν ψευδοαποστόλων καί τῆς γνωστικῆς αἵρεσης τῶν Νικολαϊτῶν, ἀλλά τόν κατηγορεῖ ὅτι ἄφησε νά ψυχρανθεῖ ἡ ἀγάπη τῶν πρώτων χρόνων. Τόν προτρέπει νά θυμηθεῖ τήν πτώση του, νά μετανοήσῃ καί νά ἐπανέλθῃ στά ἔργα τῆς πρώτης ἀγάπης, ἀλλιῶς θά τιμωρηθεῖ ἀπό τόν Κύριο. Προσκαλεῖ τήν Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου νά ἀκούσῃ τί «λέει» τό Ἅγιο Πνεῦμα καί ἄν κρατήσῃ τήν πίστη τῆς, θά ἀνταμειφθεῖ ἀπό τόν Χριστό μέ τό «ξύλο τῆς ζωῆς» στόν Παραδεισο (Γεν. 2,8-9 καί 3,22).

Στήν Ἐκκλησία τῆς Ἐφέσου ὑπῆρχαν ἰουδαϊζόντες καί γνωστικίζοντες αἰρετικοί, ἀλλά ὁ Ἰωάννης ἐπαινεῖ τήν ποιμαντική φροντίδα, τή διαγωγή καί τόν χαρακτήρα τοῦ ἐπισκόπου τῆς, τήν ἐπαγρύπνησή του γιά τή διατήρηση τῆς γνησιότητος τοῦ Εὐαγγελίου καί τήν ὑπομονή του στίς θλίψεις χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ⁴. Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπό τήν πρώτη ἀγάπη, πού ἐννοεῖ τή χρονική περίοδο τῆς προσέλευσης τῆς Ἐκκλησίας στόν Χριστό, δέν εἶναι ὀλοκληρωτική. Ὁ Παῦλος στήν *Πρός Ἐφεσίους* ἐπιστολή, τοὺς μνημονεύει γιά τήν πίστη καί τήν ἀγάπη τους στοὺς ἁγίους (Ἐφ. 1,15-16)⁶. Ἡ μεταστροφή τοῦ Ἐπισκόπου καί τῆς Ἐκκλησίας του στήν πρώτη ἀγάπη καί ἡ νίκη τους στόν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ κακοῦ καί τῆς ἁμαρτίας (Ρωμ. 12,21)⁷ θά ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τήν αἰώνια ζωή (Ρωμ. 6,22).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Παισανίας, *Ἑλλάδος Περιήγησις, Ἀρχαϊκά*, 2, 6-7. 2. Ἰωάννης Καραβιδόπουλος, *Εἰσαγωγή στήν Καινή Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2007, σ. 331-332. 3. Γιά τόν κόπο τοῦ Παύλου καί τῶν συνεργατῶν του βλ. Ρωμ. 16,12, Α΄ Κορ. 15,10, Γαλ. 4,11. Οἱ «κοπιῶντες καί πεφορτισμένοι» θά ἀναπαυθοῦν ἀπό τόν Κύριο (Ματθ. 11,28). 4. Π. Μπρατσιώτης, Π., *Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου*, κείμενον-εἰσαγωγή-σχόλια-εἰκόνες, Ἀθήνα 1992, σ. 86.

Ἐπαναστατική Περίοδος (1821-1828) Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες Ι

Νικολάου Τόμπρου
Λέκτορας Πολιτικῆς Ἱστορίας ΣΣΕ

Ἀναλαμβάνοντας τὴν ἡγεσία τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης ἔθεσε τὴν προετοιμασία τῆς Ἐπανάστασης στὴν τελικὴ τῆς εὐθεία. Ἡ ἀρχὴ ἔγινε τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1820. Ἐνα μῆνα νωρίτερα στάλθηκαν ἐπιστολές στὴν Ὁδησό ἀπὸ τοὺς Γρ. Δικαῖο (Παπαφλέσσα) καὶ Ἰω. Παπαρηγόπουλο, μέ τίς ὁποῖες ζητοῦσαν νά ἐπισπεύσει ἡ ὀργάνωση τὴν Ἐπανάσταση. Στὴν προσπάθειά του νά ἀποκτήσει ὀλοκληρωμένη ἀντίληψη γιὰ τὰ ἔως τότε δεδομένα, ὁ Ὑψηλάντης συ- κάλεσε σύσκεψη στό Ἰσμαήλιο τῆς Βεσσαραβίας (ρωσικὴ ἐπαρχία) μέ δύο βασικά θέματα: α) ἂν οἱ συνθήκες ἦταν κατάλληλες γιὰ τὴν ἔναρξη τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγώνα καὶ β) ἂν ἔπρεπε ὁ ἴδιος νά μεταβεῖ προσωπικά στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νά κηρύξει ἐκεῖ τὴν ἔναρξη τῆς Ἐπανάστασης. Στὴ σύσκεψη δὲν ἔλειψαν οἱ ἐντάσεις. Ὁ Περραιβός ἀμφισβήτησε τὴν ἐτοιμότητα τῶν Πελοποννησίων νά ἐπαναστατήσουν καὶ ζήτησε νά ἀναβληθεῖ ἡ ἐξέγερση.

Εὐνοϊκὴ συγκυρία στὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια τῶν Φιλικῶν ἀποτελέσει ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ (καλοκαίρι 1820), ἀφοῦ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἔστρεψε τὸ ἐνδιαφέρον -καὶ τὰ στρατεύματά της-στὴν περιοχὴ τῆς Ἡπείρου. Συγχρόνως ὑπῆρχε τὸ ἐνδεχόμενο νά προκληθεῖ ἕνας ἀκόμη

ρωσοθωμανικὸς πόλεμος. Φυγόκεντρες τάσεις ἦταν ἐπίσης φανερές στὰ Βαλκάνια, τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴ Βόρεια Ἀφρική. Ἐπιπροσθέτως, οἱ προσπάθειες ἐκσυγχρονισμοῦ τῆς ὀθωμανικῆς διοίκησης ἀπὸ τὸν σουλτάνο καὶ οἱ προθέσεις του νά δημιουργήσει τακτικὸ στράτευμα, τὸν ἔφερε ἀντιμέτωπο μέ τὰ τάγματα τῶν γενιτσάρων. Ὁ ἐσωτερικὸς αὐτὸς πόλεμος ἐκδηλώθηκε σὲ ἀρκετές περιοχές τῆς αὐτοκρατορίας, ἀκόμα καὶ στὴν ἴδια τὴν Κωνσταντινούπολη.

Βάσει τῶν προαναφερθέντων δεδομένων ὁ Ἄλ. Ὑψηλάντης ἐπέμεινε ὅτι ἔπρεπε νά ἀρχίσει ἡ Ἐπανάσταση ὅσον καιρὸ διαρκοῦσε ὁ πόλεμος στὴν Ἡπειρο. Τελικά, παρά τίς δξύτατες ἀντιπαραθέσεις, στὴ σύσκεψη ἐπικράτησε ἡ ἀποψη τοῦ Παπαφλέσσα γιὰ ἄμεση ἔναρξη τῆς ἐξέγερσης στὴν Πελοπόννησο. Ἀποφασίστηκε ἐπίσης ἡ κάθοδος τοῦ Ἄλ. Ὑψηλάντη στὴ Μάνη, ἀπ' ὅπου θά ξεκινοῦσε ἡ ἐξέγερση. Ἡ ἐξέγερση στὴ Μολδοβλαχία θά ἀποτελοῦσε ἀντιπερισπασμὸ. Οἱ Φιλικοὶ πίστευαν ἀκόμα ὅτι τὴν Ἐπανάσταση στίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες θά ἐνίσχυε ἡ Ρωσία, ἐνῶ παράλληλα θά ἐξεγείρονταν καὶ οἱ Σέρβοι. Οἱ ἀποφάσεις στό Ἰσμαήλιο μεταφέρθηκαν στίς περιοχές ὅπου θά ξεσποῦσε ὁ ἀπελευθερωτικὸς

Ἀγώνας μέ ἔμπιστους «ἀγγελιοφόρους», ὅπως οἱ Δ. Ἰπατρος, Χρ. Περραιβός, Δ. Θέμελης, Παπαφλέσσας.

Στή συνέχεια ὁ Ὑψηλάντης ἐγκαταστάθηκε στό Κισνόβιο (24.10.1820), τήν πρωτεύουσα τῆς Βεσσαραβίας (Chişinău), ὅπου καί τροποποίησε τόν τόπο καί τόν χρόνο ἔναρξης τῆς Ἐπανάστασης. Τό τελικό σχέδιο προέβλεπε τήν ἔναρξη τοῦ Ἀγῶνα ἀπό τόν ἀρχηγό τῆς Φιλικῆς στή Μολδαβία. Ἡ ἐπιλογή τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τῆς Ἀρχῆς νά ἀρχίσει τήν Ἐπανάσταση ἀπό τίς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες σχετιζόταν μέ τίς ιδιαίτερες συνθήκες πού ἐπικρατοῦσαν στίς συγκεκριμένες περιοχές. Εἰδικότερα, στίς Ἡγεμονίες ὑπῆρχε ἀκμαῖος ἑλληνισμός, ἐνῶ τή διοίκησή τους ἀσχοῦσαν Φαναριῶτες. Οἱ ἐπαναστάτες αἰσιοδοξοῦσαν ὅτι οἱ γηγενεῖς πληθυσμοί θά τούς παρεῖχαν ἔμπρακτα τή στήριξή τους, καθῶς ἦσαν ὄχι μόνον ὁμόθρησκοι, ἀλλά καί εἶχαν ἐχθρικά αἰσθήματα γιά τούς Ὀθωμανούς. Ἡ Ὑψηλή Πύλη ἐπίσης

δέν διέθετε ἐκεῖ αὐξημένο ἀριθμό στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἐνῶ γιά νά εἰσβάλει ὁ στρατός τῆς στίς Ἡγεμονίες χρειαζόταν τή σύμφωνη γνώμη τῆς Ρωσίας.

Τά ἐπαναστατικά σχέδια τοῦ Ὑψηλάντη προέβλεπαν ἀκόμα: α) ἐξέγερση τῶν χριστιανικῶν πληρωμάτων στόν ναύσταθμο τῆς Κωνσταντινούπολης, β) πυρπόληση τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, καί γ) σύλληψη τοῦ σουλτάνου μέσα στό γενικότερο χάος πού θά δημιουργεῖτο στήν πρωτεύουσα τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Τό νέο σχέδιο προέβλεπε, τέλος, τήν ταυτόχρονη κινητοποίηση τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Σέρβων Μίλος Ὀμπρένοβιτς, ὁ ὁποῖος τή χρονική αὐτή περίοδο εἶχε τεταμένες σχέσεις μέ τήν Ὑψηλή Πύλη. Οἱ ἐπαναστάτες ἤλπιζαν ὅτι θά αἰφνιδίαζαν τούς Ὀθωμανούς, οἱ ὁποῖοι, ἐξαιτίας καί τοῦ πολέμου μέ τόν Ἀλή πασά στά Ἰωάννινα, θά ἐξαναγκάζονταν νά διασπᾶσουν τίς στρατιωτικές τους δυνάμεις σέ πολλά καί διαφορετικά σημεῖα.

(συνεχίζεται)

Ἀποστολικοί Κανόνες (κβ')

Παναγιώτη Μπούμη
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Ε.Κ.Π.Α.

(συνέχεια ἀπό τό προηγούμενο)

ΚΑΝΟΝΑΣ ΕΖ' (67ος)

Κείμενο: Εἴ τις παρθένον ἀμνήστειτον βιασάμενος ἔχοι, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῶ ἐτέραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν, ἣν καθηρετίσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνη.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος βίασε καί συζεῖ μέ παρθένο πού δέν ἔχει ἀρραβωνιαστεῖ, νά ἀφορίζεται· καί νά μὴν τοῦ ἐπιτρέπεται νά παίρνει ἄλλη, ἀλλά νά ἔχει μόνιμα ἐκείνη, τήν ὁποία ἔτσι διάλεξε ὁ ἴδιος, ἀκόμα κι ἂν εἶναι φτωχή.

Παράλληλοι κανόνες: Τοῦ Μεγάλου Βασιλείου οἱ κβ', κέ', κς' καί λ'.

Σχόλια:

1. Ὁ κανόνας μιλάει γιά ἀμνήστειτη παρθένο. Καί τοῦτο, γιατί ἡ μνηστεία θεωρεῖτο ἓνα εἶδος γάμου (Πηδάλιον, σ. 308-309). Ὅποτε:

2. Ἐάν ὁ ἴδιος ὁ ἀρραβωνιαστικός τῆς παρθένου τή βίασε προτοῦ ἀρραβωνιαστοῦν ἐπισήμως, τότε ἰσχύουν ὅσα ὀρίζει ὁ κανόνας.

3. Ἐάν βεβαίως ἡ παρθένος εἶχε ἀρραβωνιαστεῖ μέ ἄλλον, δέν μποροῦν νά ἰσχύσουν (ἐκτός τοῦ ἐπιτιμίου) ὅσα ὀρίζει ὁ κανόνας στή συνέχεια, προκειμένου νά τή λάβει ὡς σύζυγό του.

4. Διαπιστώνουμε ὅτι οἱ ἀποστολικοί κανόνες εἶναι ἔτσι διατυπωμένοι, ὥστε νά ἔχουν εὐρεία προοπτική καί δυναμική.

ΚΑΝΟΝΑΣ ΕΗ' (68ος)

Κείμενο: Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καί αὐτός, καί ὁ χειροτονήσας· εἰ μὴ γε ἄρα συσταίη, ὅτι παρά αἰρετικῶν ἔχει τήν χειροτονίαν. Τοὺς γάρ παρά τῶν τοιούτων βαπτισθέντας, ἢ χειροτονηθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος δεχθεῖ δεύτερη χειροτονία ἀπό κάποιον, νά καθαιρεῖται καί ὁ ἴδιος καί ἐκεῖνος πού τόν χειροτόνησε· ἐκτός βέβαια ἂν ἀποδειχθεῖ ὅτι ἔχει τή χειροτονία ἀπό αἰρετικούς. Διότι αὐτοῖ πού βαπτίστηκαν ἢ χειροτονήθηκαν ἀπό τέτοιους (αἰρετικούς) δέν εἶναι δυνατόν νά εἶναι οὔτε πιστοί, οὔτε κληρικοί.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικοί οἱ μς' καί μζ', τῆς Α' ὁ η', τῆς Β' ὁ ζ', τῆς ΣΤ' ὁ Η', τῆς Καρθαγένης οἱ μη'/νζ', ξη'/οζ' καί ἱγ'/ρο'.

Σχόλιο

Ἀναβαπτίσεις καί ἀναχειροτονίες δέν ἐπιτρέπονται. Δέν ἐπαναλαμβάνεται τό μυστήριον. Γενικῶς δέν ἐπαναλαμβάνονται τά μυστήρια μέ τὴν ἴδια ὕλη, τ. ἔ. τά καθαγιασθέντα τίμια δῶρα δέν ξανακαθαγιάζονται.

ΚΑΝΟΝΑΣ Ο' (70ός)

Κείμενο: Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὄλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, νηστεύει μετὰ Ἰουδαίων, ἢ ἐορτάζει μετ' αὐτῶν, ἢ δέχοιτο παρ'

αὐτῶν τὰ τῆς ἐορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἢ τι τοιοῦτον, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς εἶη, ἀφοριζέσθω.

Μετάφραση: Ἄν κάποιος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ γενικῶς ἀπ' τὸν κατάλογο τῶν κληρικῶν νηστεύει συγχρόνως μέ Ἰουδαίους ἢ γιορτάζει μαζί τους ἢ δέχεται ἀπ' αὐτούς τά ξένια (πρός τοὺς ξένους δῶρα) τῆς ἐορτῆς (τους), ὅπως ἄζυμα ἢ κάτι παρόμοιο, ἅς καθαιρεῖται· ἂν πάλι εἶναι λαϊκός, ἅς ἀφορίζεται.

Παράλληλοι ἢ σχετικοί κανόνες: Ἀποστολικοί οἱ ζ', ξς' καί οα', τῆς ΣΤ' ὁ ια', τῆς Ἀντιόχειας ὁ α', τῆς Λαοδίκειας οἱ κθ', λζ' καί λη', τῆς Καρθαγένης οἱ ζ' καί ογ'/πα'.

Ἡ ποίηση στὸν καιρὸ τῶν μηχανῶν (β)

Ζαμπίας Ἀγριμάκη

Ἱστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Στό προηγούμενο τεῦχος ἀναφερθήκαμε στὸν προβληματισμὸ φιλοσόφων, κοινωνιολόγων καὶ ἄλλων στοχαστῶν γιὰ τίς ἀλλαγές πού ἐπιφέρει ἡ ραγδαία τεχνολογικὴ ἀνάπτυξη ὄχι μόνο στό πρακτικὸ ἐπίπεδο τῆς ζωῆς μας, ἀλλὰ κυρίως στὸν τρόπο μέ τὸν ὁποῖο ἀντιλαμβανόμαστε τὴν ἐπικοινωνία, τὸν χρόνο, τὴν ὑλικότητα, ἀκόμη καὶ τὴν ἴδια τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου. Μέσα σ' αὐτὴ τὴ μάλλον ζοφερὴ πραγματικότητα, ἡ ποίηση φαίνεται νὰ ἀποτελεῖ ἕνα ἰσχυρὸ ἀντιστάθμισμα στὴν ἰσοπεδωτικὴ ἀναζήτηση τῆς χρησιμότητας καὶ τῆς χρησιμότητάς σέ κάθε ἀντικείμενο καὶ σέ κάθε δραστηριότητά μας. Ὁ λόγος εἶναι πὼς στὴν ποίηση ἡ γλῶσσα ξαναβρίσκει τὴν ἀρχέγονη οὐσία της καὶ ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τίς ἄλλες λειτουργίες -νά πληροφορεῖ, νὰ ἀναφέρει, νὰ ἐκφράζει- τίς ὁποῖες ἔχει στό πλαίσιο τῆς καθημερινότητας καὶ τῆς συνήθους ἐπικοινωνίας. Μέ ἄλλα λόγια, τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ ποιητικοῦ λόγου εἶναι ὅτι δέν χρησιμοποιεῖται ὡς ἐργαλεῖο -ἢ ἀκριβέστερα ὅτι δέν χρησιμοποιεῖται κἄν, ἀπλῶς εἶναι. Ὅπως ἔγραψε ὁ Ἀμερικανὸς ποιητὴς Ἄρτσιμπάλντ Μάκ Λίς, «Ἐνα ποίημα δέν πρέπει νὰ σημαίνει/Ἀλλὰ νὰ εἶναι» (Archibald McLeish, "Ars Poetica", 1926: "A poem should not mean/But be").

Τί σημαίνει, ὅμως, ὅτι ἕνα ποίημα εἶναι; Πὼς μπορεῖ νὰ διακριθεῖ τὸ εἶναι (ὑπαρ-

ξη) ἀπὸ τὸ σημαίνει (νόημα); Καί, ποιὰ εἶναι τελικὰ ἡ ἀρχέγονη οὐσία τῆς γλώσσας;

Στὸν πλατωνικὸ διάλογο Κρατύλος, τὸ πρῶτο κείμενο Φιλοσοφίας τῆς Γλώσσας, ἐξετάζεται κατὰ πόσον οἱ λέξεις, τὰ ὀνόματα, δίνονται τυχαῖα στὰ πράγματα ἢ ἀποτελοῦν ἀντανανκλάσεις καὶ ἀπηχήματα τῆς οὐσίας τους. Αὐτὸ τὸ πρόβλημα ἀπασχόλησε ἔκτοτε φιλοσόφους καὶ ποιητές. Ὁ Ἴταλὸς ποιητὴς Δάντης, λ.χ., ἰσχυρίστηκε πὼς οἱ λέξεις ἀπορρέουν ἀπὸ τὰ πράγματα ("nomina sunt consequentia rerum"), ἐνῶ ὁ Βρετανὸς φιλόσοφος Τζόν Λόκ ὅτι δέν συνδέονται μέ τὰ πράγματα, ἀλλὰ μέ τίς ιδέες πού ἔχει στό μυαλό του αὐτὸς πού τίς χρησιμοποιεῖ. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος Μάρτιν Χάιντεγκερ ὑποστήριξε ὅτι ἡ γλῶσσα μᾶς δίνει σημάδια γιὰ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, διότι ὅταν ὀνομάζει κάτι, τὸ προσκαλεῖ νὰ ὑπάρχει στὴ συνείδησή μας. Πράγματι ὅσο κι ἂν ἡ ὑπαρξη ἑνὸς πράγματος εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὴ δική μας, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἂν δέν γνωρίζουμε τὸ ὄνομα τοῦ πράγματος, αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δέν ὑπάρχει γιὰ μᾶς.

Παρατηροῦμε ὅτι καὶ στίς τρεῖς περιπτώσεις, οἱ λέξεις, καὶ κατ' ἐπέκταση ἡ γλῶσσα, δέν θεωροῦνται ὡς κάτι αὐθαίρετο, ἀλλὰ ὡς φανέρωμα μιᾶς ιδέας (ὑποκειμενικῆς ἀντίληψης) γιὰ τὰ ὄντα ἢ

τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας τῶν ὄντων, δηλαδή ἐκείνου πού παραμένει ἀναλλοίωτο. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ γλῶσσα δὲν γίνεται ἀντιληπτή μονάχα ὡς μέσο ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ σχετίζεται ὀργανικά μὲ τὴν ὑπαρξὴ τῶν ὄντων (Δάντης, Χάιντεγκερ) καὶ μὲ τὴ δημιουργία νοήματος (Λόκ).

Ἡ σύνδεση γλώσσας καὶ δημιουργίας εἶναι τόσο παλαιὰ ὅσο καὶ ὁ κόσμος· γιὰ τὴν ἀκρίβεια, ἀπὸ τὴν ἀπαρχὴ τοῦ κόσμου. Στὸ βιβλίον τῆς Γενέσεως, ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου τελεῖται ὄχι διὰ τοῦ λόγου ἀλλὰ ἐκ τοῦ Λόγου (ἡ ταυτότητα τῆς διατύπωσης τοῦ Γεν. 1,1 μὲ τὸ Ἰω. 1,1 ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἀσήμαντη). Ὁ Θεὸς δημιουργεῖ (ποιεῖ), ὁμιλῶντας (εἶπεν)· μετὰ προσαγορεύει, ὀνοματίζει (ἐκάλεσεν) τὰ μέρη τῆς δημιουργίας μὲ ἕνα συγκεκριμένο ὄνομα (οὐρανός, γῆ, ἡμέρα κ.ἄ.)· καὶ τέλος, βλέπει (εἶδεν) τὰ δημιουργήματά του, ὅτι καλὰ. Μὲ ἄλλα λόγια, ἡ γλῶσσα ἀρχικῶς λειτουργεῖ ὄντολογικά, καθὼς φέρνει στὴν ὑπαρξὴ τὸν κόσμον, τὴν κτίση, καὶ στὴ συνέχεια γνωσιολογικά, διότι, ὀνομάζοντας τὰ πράγματα, τὰ εἰσάγει στὴ σφαῖρα τῆς ἀντίληψης, τῆς σκέψης.

Μόνον στὴν περίπτωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων διαφοροποιεῖται ἡ δημιουργικὴ διαδικασία. Ὁ Θεὸς ποιεῖ μὲ τὰ χέρια του, ἐξ ἐπαφῆς· πλάθει ἐκ τῆς γῆς τὸν Ἀδὰμ καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ πετεινά (Γεν. 2,7· 2,19) καὶ οἰκοδομεῖ τὴν Εὐά (Γεν. 2, 22). Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι στὴ συνέχεια ὁδηγεῖ τὰ ζῶα ἐνώπιον τοῦ Ἀδὰμ ἵδεῖν τί καλέσει αὐτά. καὶ πᾶν ὃ ἐὰν ἐκάλεσεν

αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ (Γεν. 2,19). Ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει ἀπὸ τὸν Θεὸ τὸ καθῆκον (καὶ τὴν ἐξουσία) τῆς ὀνοματοδοσίας, προβαίνει δηλαδή σὲ μιὰ ἐνέργεια γνωσιολογικοῦ χαρακτῆρα· δὲν μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει τὴν ὄντικὴ κατάσταση (δηλ. τὴν πραγματικὴ ὑπαρξὴ καὶ ὑπόσταση) τῆς κτίσεως, τοῦ ἐκχωρεῖται ὅμως τὸ δικαίωμα (καὶ ἡ ἰκανότητα) τοῦ σημασιολογικοῦ της προσδιορισμοῦ.

Συνεπῶς, ἡ ἀρχέγονη οὐσία τῆς γλώσσας εἶναι νὰ δημιουργεῖ καὶ νὰ νοηματοδοτεῖ. Ἡ γνωσιολογικὴ τῆς λειτουργία διατηρήθηκε σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ πεδία τοῦ ἀνθρώπινου βίου (στὶς ἐπιστῆμες, τὴν καθημερινὴ ἐπικοινωνία, στὴ φιλοσοφία, κ.ἄ.). Στὴν ποίηση, ὅμως, δὲν προέχει ἡ γνωσιολογικὴ διάσταση, γιατί δὲν ἐνδιαφέρει μονάχα τὸ νόημα οὔτε βέβαια ἡ ἀναφορά, ἡ πληροφόρηση, ἡ ἀνάλυση. Ὁ ποιητικὸς λόγος χαρακτηρίζεται ἀπὸ ὑψηλὴ συμπύκνωση καὶ ὀργανικὴ ἐνότητα ὅλων τῶν γλωσσικῶν ἰδιοτήτων καὶ λειτουργιῶν: κάθε λέξη ἐμπεριέχει κυριολεκτικὰ καὶ μεταφορικὰ νοήματα, συναισθήματα καὶ συγκινήσεις, εἰκόνες καὶ ρυθμούς. Δὲν μποροῦμε νὰ ἀπομονώσουμε κανένα στοιχεῖο, γιατί καθένα ὑπάρχει μόνον σὲ ἀναφορὰ μὲ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα. Ὅποιαδήποτε διάσπαση αὐτῆς τῆς ἐνότητας καταστρέφει τὸν ἴδιον τὸν ποιητικὸν λόγο - μὲ τὸν ἴδιον τρόπο πού ὁ Πύργος τῆς Βαβέλ διέσπασε ὀριστικὰ τὴν πρότερον (γλωσσικὴ) ἐνότητα τοῦ κόσμου.

Ζαμπίας Άγριμάκη
Ίστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Γιάννης Μενεσίδης, *Άγιορείτικα σχήματα καί χρώματα*, έπιμ. Γεώργιος Χ. Τσιγάρας, Κομοτηνή: Ίερά Μητρόπολις Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς 2018, 150σ.

Τό έμπνευσμένο από τό Άγιον Όρος ζωγραφικό έργο τοῦ Γιάννη Μενεσίδη παρουσιάζεται στόν καλαίσθητο τόμο, πού εξέδωσε ἡ Ί.Μ. Μαρωνείας καί Κομοτηνῆς. Τοπία τοῦ Άθωνα, μοναστήρια, ταρσανάδες, μετόχια ἀναδύονται από ἕνα έντυπωσιακό χρωματικό σύμπαν, όπου ἡ μορφή καί οἱ έξωτερικές ποιότητες τῶν ἀντικειμένων μάς ἀνάγουν στό έσωτερικό τους ἀόρατο νόημα. Ἡ ἀπουσία τοῦ βάθους καί τῆς προοπτικῆς δύναται νά θεωρηθεῖ καί ὡς κατάργηση ὁρίων μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς, ὡς ὑπαινιγμός στό ἄχρονο. Οἱ πίνακες, ἔγχρωμοι (τέμπερα) καί ἀσπρόμαυροι (σινική), δίνουν στόν ἀναγνώστη τοῦ τόμου μιά μικρή καί, εἶναι ἀλήθεια, μερική εἰκόνα τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἀποτελέσματος. Όστόσο, ἀκόμη καί μέσα ἀπό τή φωτογραφική τους ἀναπαραγωγή μεταδίδουν τήν εἰδική συγκίνηση τοῦ ζωγράφου, καθιστώντας μας συνοδοιπόρους καί συνομιλητές του σ' αὐτήν τήν ἀπλόχερη «έπικοινωνία χαρᾶς».

Στόν τόμο περιλαμβάνονται εἰδικά μελετήματα γιά τά χαρακτηριστικά τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Μενεσίδη, τήν επίδραση τῆς βυζαντινῆς παράδοσης, τήν πνευματική του σχέση μέ τό Άγιον Όρος κ.ἄ., καθώς καί ἕνα κείμενο τοῦ ἴδιου τοῦ ζωγράφου, μέ τίτλο «Σκέψεις στίς ἀσπρόμαυρες καταγραφές σχημάτων καί εἰκόνων».

π. Χρυσόστομος-Γρηγόριος Τύμπας, *Ροῦς αὐτογνωσίας. Ίχνηλατώντας ρί-
ζες ψυχικῆς παθολογίας καί ταυτότητος*, Προλεγόμενα δρ. Δημήτρης Κυριαζῆς,
Άθήνα: έκδ. Ἀρμός 2018.

Ἡ σύνθεση τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας καί τῶν ἐπιστημῶν τοῦ ψυχισμοῦ εἶ-
ναι ὁ πυρήνας τῶν ἀκαδημαϊκῶν, διδακτικῶν καί συγγραφικῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ
π. Χρυσόστομου-Γρηγορίου Τύμπας, ἡ διδακτορική διατριβή τοῦ ὁποῦ ἀφορᾶ τήν
ψυχική εξέλιξη-ἐξαστομίκευση στόν Κάρλ Γιούγκ καί στόν Μάξιμο Όμολογητή. Σ'
αὐτό τό θεματικό πεδίο κινεῖται τό βιβλίο του *Ροῦς αὐτογνωσίας*, τό ὁποῖο, ὅπως
δηλώνεται στόν Πρόλογο, ἔρχεται νά καλύψει ἕνα κενό στήν ἑλληνική βιβλιογραφία.
Μέ προσεγμένο καί σαφή λόγο, ὁ συγγραφέας παρουσιάζει τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο
προσεγγίζουν καί ἐρμηνεύουν τά ψυχικά δεδομένα δύο διαφορετικές «σχολές», ἡ
προνεωτερική ἢ γνωσιοκεντρική/θεοκεντρική (ἀρχαία ἑλληνική καί χριστιανική σκέ-
ψη) καί ἡ νεωτερική ἢ ἀνθρωποκεντρική/ἐπιστημονική (ψυχαναλυτικές θεωρίες) ὡς
παράδειγμα τῆς πρώτης, παρουσιάζεται καί ἀναλύεται ἡ σκέψη τοῦ Μάξιμου Όμο-

λογητή (οί ανθρωπολογικές αναφορές του οποίου χαρακτηρίζονται ως «ίσοδύναμο της ψυχανάλυσης, ένα είδος πατερικής/φιλοκαλικής ανάλυσης της ψυχής»), ενώ της δεύτερης ο Ζίγκμουντ Φρόυντ και ο Κάρλ Γιούγκ. Διαπιστώνοντας τη σύγκρουση των δύο αυτών «σχολών», επιχειρεί μία θεωρητική σύνθεσή τους, στο πλαίσιο της διεπιστημονικότητας, διατυπώνοντας ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις αναφορικά με παγιωμένες παρανοήσεις για τη σχέση ψυχοθεραπείας και ποιμαντικής πρακτικής. Πέραν του επιστημολογικού ενδιαφέροντος, οι διαπιστώσεις και ο προβληματισμός του συσχετίζονται με τό κοινωνικό παρόν, με τη σύγχρονη πραγματικότητα της πολύπλευρης και έκτεταμένης κρίσης. Η καταληκτική πρόταση του συγγραφέα εστιάζει στη σημασία της χριστιανικής ανθρωπολογίας, με την υπενθύμιση του παραδείγματος των Πατέρων Έκκλησίας, που αξιοποίησαν την προγενέστερη φιλοσοφική σκέψη, πάντα υπό το πρίσμα της χριστιανικής σωτηριολογικής προοπτικής· κατ' ανάλογο τρόπο, η σύγχρονη χριστιανική ανθρωπολογία έχει τη δυνατότητα και τη δυναμική να άφομοιώσει με διάκριση τά νεότερα μεθοδολογικά και γνωσιολογικά δεδομένα, άπαντώντας στις ανάγκες και τά έρωτήματα του σύγχρονου ανθρώπου.

Βιβλία πού λάβαμε - Νέες Κυκλοφορίες

Μαρίκα Παπασωτηρίου Κουσκουβελάκου, *Η φωνή του λόφου*, Άθήνα: (έκδ. Έπτά-λοφος) 2017, 72σ.

Λειτουργική παιδεία και κατάνυξη. Σχόλια στο βιβλίο του Καθηγητού κ. Π.Β. Πάσχου Γα μιὰ Λειτουργική Όρθόδοξη πνευματικότητα, με κείμενα τών: Γ. Μαντζαρίδη, Μιχ. Γ. Τρίτου, Κ. Γ. Σταλίδη, Κ. Ί. Κορναράκη και Κ. Ί. Μπελέζου, Άθήνα: έκδ. Παρησία 2017, 75σ.

Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, *Ένας Ιάπωνας δίχως σχιστά μάτια. Νικόλαος Κασάτιν, ο ευαγγελιστής των Ιαπώνων*, Άθήνα: έκδ. Άρμός 2018, 111σ.

Δανιήλ, Μητρ. Καισαριανής, Βύρωνος και Ύμηττου, «*Ό Κύριος άφθθ*» *Ό Κύριος έμφανίσθηκε και όμίλησε*, Άθήνα: έκδ. Άποστολική Διακονία της Έκκλησίας της Έλλάδος 2018.

Δανιήλ, Μητρ. Καισαριανής, Βύρωνος και Ύμηττου, *Ό Ίερός Ψαλτήρας στην λατρεία της Έκκλησίας μας και την ζωή τών πιστών*, Άθήνα: έκδ. Άποστολική Διακονία της Έκκλησίας της Έλλάδος 2018.

Δανιήλ, Μητρ. Καισαριανής, Βύρωνος και Ύμηττου, *Διωγμοί κατά της Έκκλησίας*, Άθήνα: έκδ. Άποστολική Διακονία της Έκκλησίας της Έλλάδος 2018.

Ήλιος Λιαμής, *Τά μυστικά του καιρού. Πίσω από τίς σελίδες ενός κρυμμένου ήμερολογίου*. Εικαστική δημιουργία Νεκτάριος Μαμάης, πρόλογος Δημήτρης Καραγιάννης, Άθήνα: Πορφύρα 2019, β' έκδοση, 176σ.

Περί μισθολογικῶν κλιμακίων

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη

Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἰ. Μ. Ζιγῶν καί Νευροκοπίου

Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ μᾶς ὑποβάλουν καθημερινὰ ἐρωτήσεις γιὰ τοὺς νόμους περὶ τῶν μισθολογικῶν ἐξελίξεων καὶ τίς διαδικασίες πού προβλέπονται, στό σημερινό τεύχος θά δημοσιεύσουμε ὀρισμένα στοιχεῖα, πού πιστεύουμε ὅτι θά ἀπαντήσουν στίς ἀπορίες των. Σύμφωνα μέ τόν Ν. 4354/2015, ἄρθ. 10 ὁ διοριζόμενος κληρικός-ὑπάλληλος εἰσέρχεται στήν ὑπηρεσία-Ἱερά Μητρόπολη μέ τό εἰσαγωγικό κλιμάκιο τῆς κατηγορίας πού ἀνήκει ἢ στό μισθολογικό κλιμάκιο πού προβλέπεται ἀπό τίς διατάξεις πού ἀφοροῦν συγκεκριμένες περιπτώσεις καί ἀναφέρονται στό ἄρθ. 9 τοῦ ἰδίου Νόμου. Τά μισθολογικά κλιμάκια κάθε μισθολογικῆς κατηγορίας δημοσιεύσαμε σέ προηγούμενα τεύχη τοῦ Ἐφημερίου. Ἄν χρειασθεῖ, θά τά ἀναδημοσιεύσουμε, κυρίως γιὰ τοὺς νέους κληρικούς πού ἐντάχθηκαν στό Ἱερό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε πῶς γιὰ τή μισθολογική ἐξέλιξη τῶν ὑπαλλήλων-κληρικών ὅλων τῶν κατηγοριῶν ἀπό κατώτερο σέ ἀνώτερο κλιμάκιο, ἀπαιτεῖται συγκεκριμένη ὑπηρεσία. Πρέπει νά τονισθεῖ καί νά κατανοηθεῖ πλέον ὅτι οἱ μισθολογικές κατηγορίες εἶναι τέσσερις, ΠΕ, ΤΕ, ΔΕ, ΥΕ, καί δέν ἔχουν σχέση μέ τίς προηγούμενες μισθολογικές κατηγορίες. Σύμφωνα

μέ τίς προηγούμενες μισθολογικές κατηγορίες οἱ ἀπόφοιτοι τῶν τετρατάξιων Ἐκκλησιαστικῶν Σχολείων ἐντάσσονται στήν ΤΕ1 μισθολογική Κατηγορία ἢ ἀλλιῶς στή Β' μισθολογική κατηγορία. Αὐτό τό καθεστῶς πλέον δέν ὑφίσταται. Σύμφωνα μέ τή νέα νομοθεσία, ἅπαντες οἱ ἀπόφοιτοι Λυκείων πάσης μορφῆς ἐντάσσονται στή ΔΕ μισθολογική κατηγορία, διότι θεωροῦνται ἀπόφοιτοι τῆς Δευτεροβαθμίου Ἐκπαιδεύσεως. Γιὰ τή μισθολογική ἐξέλιξη τῶν κληρικῶν ΥΕ καί ΔΕ ἀπαιτεῖται ὑπηρεσία τριῶν (3) ἐτῶν σέ κάθε μισθολογικό κλιμάκιο πού λαμβάνουν. Γιὰ τοὺς Κληρικούς τῶν ΤΕ καί ΠΕ κατηγοριῶν ἀπαιτεῖται ὑπηρεσία 2 ἐτῶν σέ κάθε μισθολογικό κλιμάκιο πού λαμβάνουν. Ἐπίσης πρέπει νά διευκρινιστεῖ πῶς κληρικός πού ἔχει ἀναγνωρίσει προὔπηρεσία π.χ. ἱεροφάλτου, εἶναι φυσικό νά ἔχει ἄλλο μισθολογικό κλιμάκιο ἀπό ἕναν κληρικό τῆς ἰδίας μισθολογικῆς κατηγορίας καί τῶν ἰδίων χρόνων ὑπηρεσίας. Γιὰ νά μή δημιουργοῦνται ἐσφαλμένες ἀπόψεις, καλό εἶναι νά διευκρινίζε-ται στους κληρικούς ὅτι οἱ μισθολογικές ἐξελίξεις δέν γίνονται μόνον βάσει τῶν χρόνων ὑπηρεσίας, ἀλλά καί βάσει τῆς προὔπηρεσίας ἢ τῆς κατοχῆς μεταπτυχιακῶν καί διδακτορικῶν διπλωμάτων.

Προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στους όρους της πίστεως.

Μέ τον Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακή μουσική.

Μέ τον Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Άποσπάσματα από κείμενα Πατέρων με μουσικές γέφυρες.

Μέ την Κυριακή Αιλιανού.

Οι έκπομπές του Ραδιοφωνικού Σταθμού

της Έκκλησίας της Ελλάδος 89,5

αναμεταδίδονται από τους κατά τόπους σταθμούς

των Ίερων Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203